

*Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і
культури (ЮНЕСКО)*

*Український центр культурних досліджень
Міністерства культури, молоді та спорту України*

Аналітичний звіт

«Оцінка потреб у зміцненні національного потенціалу України у розробці стратегії охорони нематеріальної культурної спадщини»

Автори:

*Ніколай Вуков – міжнародний фасилітатор ЮНЕСКО з Конвенції
про охорону нематеріальної культурної спадщини (Болгарія)*

*Ілля Фетисов - міжнародний фасилітатор ЮНЕСКО з Конвенції
про охорону нематеріальної культурної спадщини (Україна)*

Київ, 2019

ЗМІСТ:

ЧАСТИНА I. Імплементация Конвенції ЮНЕСКО 2003 р. про охорону нематеріальної культурної спадщини в Україні

Короткий огляд ситуації.....	с.5
Огляд законодавства України у галузі культури.....	с.9
<i>Закон про нематеріальну культурну спадщину.....</i>	<i>с.9</i>
<i>Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ.....</i>	<i>с.10</i>
<i>Закон України «Про культуру».....</i>	<i>с.10</i>
<i>Закон України «Про народні художні промисли».....</i>	<i>с.13</i>
<i>Закон України «Про Український культурний фонд» та діяльність УКФ.....</i>	<i>с.14</i>
<i>Стратегія національно-патріотичного виховання.....</i>	<i>с.16</i>
Державні програми та програми діяльності Уряду.....	с.18
<i>Відображення аспектів культури у програмах діяльності Урядів України.....</i>	<i>с.19</i>
Законодавство про освіту. НКС у системі загальної середньої та вищої освіти.....	с.21
<i>Законодавство про освіту.....</i>	<i>с.21</i>
<i>НКС у системі загальної середньої освіти.....</i>	<i>с.22</i>
<i>Підготовка фахівців у галузі НКС у закладах вищої освіти.....</i>	<i>с.29</i>

Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України та місцеві переліки елементів НКС.....с.31

Включення заходів з охорони елементів НКС України у списках ЮНЕСКО до програм планування.....с.34

Приклади діяльності установ, до компетенції яких відноситься сфера НКС

Уповноважена установа: Український центр культурних досліджень.....с.36

Наукова установа: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського Національної академії наук України.....с.37

Музейна установа: Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара».....с.39

ЧАСТИНА II. Потреби та рекомендації

II.1. Загальні потреби щодо імплементації Конвенції ЮНЕСКО 2003 р. про охорону НКС в Україні.....с.41

II.2. Законодавство та політика.....с.41

Потреби.....с.41

Рекомендації.....с.42

II.3. Інституційна та адміністративна інфраструктура.....с.43

Потреби.....с.43

Рекомендації.....с.43

II.4. Фінансування.....с.44

Потреби.....с.44

Рекомендації.....с.44

II.5. Підвищення обізнаності.....	c.45
<i>Потреби.....</i>	<i>c.45</i>
<i>Рекомендації.....</i>	<i>c.45</i>
II.6. Інвентаризація.....	c.46
<i>Потреби.....</i>	<i>c.46</i>
<i>Рекомендації.....</i>	<i>c.47</i>
II.7. Освіта.....	c.48
<i>Потреби.....</i>	<i>c.48</i>
<i>Рекомендації.....</i>	<i>c.48</i>
II.8. Нарощування потенціалу.....	c.49
<i>Потреби.....</i>	<i>c.49</i>
<i>Рекомендації.....</i>	<i>c.50</i>
Джерела.....	c.51

Короткий огляд ситуації

Україна ратифікувала Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини (НКС) у 2008 році. Імплементация її положень в Україні до тепер вирізняється спорадичністю, сегментарністю, відсутністю державної політики щодо впровадження та недостатністю відповідних правових інструментів, відсутністю мультиплікаційних ефектів від здійснених попередньо активностей, відсутністю спадковості у напрацюваннях, орієнтація на проведення заходів, а не на створення механізмів, а також відсутністю виконавчої вертикалі влади у сфері культури, що негативно позначається на охороні елементів НКС, внесених від України до Списків ЮНЕСКО.

У телевізійних та радіо ЗМІ, як приватних, так і тих, що утримуються за кошти Державного бюджету, повністю відсутні пізнавальні програми про різноманітні прояви НКС України, представники ЗМІ мало цікавляться заходами, що відбуваються у сфері охорони та збереження НКС, та, відповідно, майже не висвітлюють їх.

Виконання Конвенції, яка повинна реалізовуватися у сферах культури, освіти та науки, інформаційної та молодіжної політики, економіки та сільського господарства, регіонального будівництва та соціального розвитку, екології та охорони здоров'я, повністю перекладено на Міністерство культури України, яке не може впливати на виконання Конвенції у суміжних сферах.

Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, першим з основних завдань якої, відповідно до Положення, є «координація та сприяння діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, організацій та установ, пов'язаної з їхньою участю в програмах ЮНЕСКО і міжнародному співробітництві в рамках ЮНЕСКО і спрямованої на сприяння вирішенню актуальних проблем розвитку України в гуманітарній сфері», повністю відсторонилася від виконання покладених на неї завдань і виконує функцію поштового офісу з пересилки номінаційних досьє на елементи НКС України, які подаються на розгляд ЮНЕСКО.

Попри 11 років, що минули від моменту ратифікації Конвенції, термін «нематеріальна культурна спадщина» не став домінуючим терміном документів, а на законодавчому рівні для окреслення подібних явищ продовжують вживатися мало інформативні та застарілі словосполучення на кшталт «національно-культурна спадщина», «народна культура», «народна творчість», «духовна культура», «народні традиції», «народні художні промисли» та ін.

Для України притаманний нерозвинений громадянський сектор у галузі НКС, невелика кількість громадських організацій, які працюють у цій сфері, і, з другого боку, наявність організацій старого типу, як то національні культурні товариства або національні спілки (майстрів народного мистецтва; краєзнавців тощо), орієнтовані на звичні для них форми діяльності, а не на використання нових концептів та можливостей, які надаються Конвенцією.

Загальною проблемою, яка позначається і на реалізації Конвенції про охорону НКС, є відсутність політичної спадковості влади, і не тільки внаслідок

зміни урядів шляхом революційних заворушень, але й при зміні урядів в межах однієї політичної коаліції. Як правило, кожний наступний уряд відкидає напрацювання попередників, обмежує або припиняє виділення коштів на затверджені при попередніх урядах державні програми незалежно від їхньої цінності для розвитку країни, а лише керуючись міркуваннями політичної кон'юнктури.

На відміну від Конвенції ЮНЕСКО 2005 року «Про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження», виконання Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини не було включене до тексту Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (див. ст.440 Угоди), незважаючи на те, що вітчизняними експертами у галузі НКС така пропозиція була висловлена Міністерству культури України.

Положення про виконання Конвенції також відсутні у договорі про співпрацю між Урядом України та ООН на 2018-2022 роки (Government of Ukraine – United Nations partnership framework від 30.11.2017р.).

Першою спробою імплементації Конвенції на загально-державному рівні, здійсненою ще до приєднання України до цього договору, стала Державна програма охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини на 2004-2008 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004р. №1732 під час Помаранчевої революції 2004-2005 рр., яка призвела до усунення цього уряду від влади. Цією програмою, зокрема, було передбачене проведення роботи із приєднання України до Конвенції про охорону НКС. Після зміни влади ця програма частково фінансувалася, зокрема, за кошти Державного бюджету України, проте більшість її позицій лишилися невиконаними. Програмою, зокрема, була передбачена розробка нормативно-правової бази з питань охорони та збереження НКС, створення Центру дослідження нематеріальної культурної спадщини при Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського, розробка відповідної методики та складання «Державного реєстру творів НКС» і його оприлюднення, здійснення перепису збирачів фольклору, створення при Мінкультури постійно діючої міжвідомчої консультативної ради з питань охорони та збереження НКС, створення циклу телепередач та зйомка фільмів, присвячених НКС, внесення відповідних змін до навчальних програм середньої та вищої освіти з метою підготовки фахівців у сфері НКС та велика кількість експедиційних, наукових та культурно-масових заходів тощо. З Державного бюджету на фінансування програми було передбачено виділення 1 млн. 200 тис. дол. США. Визначити реальний обсяг виділених коштів на сьогодні є неможливим, але, враховуючи відсутність зrealізованих до 2009 року перелічених вище ключових позицій цієї програми, які потребували фінансування, можна констатувати, що програма, фактично, не була виконана.

Єдиним моментом, який мав продовження згідно цієї Державної програми, стало запровадження Премії імені В.М. Гнатюка за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини, яка у 2017 році була трансформована у Премію Міністерства культури України за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини (у розмірі 20 тис. грн).

До ратифікації Конвенції також була прийнята Державна програма збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007р. №768, цілі якої були компліментарні положенням Конвенції про охорону НКС. Прийняттю цієї програми передували чинний дотепер Указ Президента України від 06.06.2006р №481/2006 (у редакції Указу Президента України від 31.10.2013р. №602/2013) «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні», яким, зокрема, також було запроваджене надання грантів Президента України молодим майстрам народного мистецтва для створення і реалізації ними творчих проектів.

Ця державна програма призвела до мультиплікаційного ефекту створення та реалізації подібних регіональних програм, зокрема, у Рівненській області та у Косівському районі Івано-Франківської обл. Проте стратегічні цілі цієї програми не були досягнуті, а ключові активності – створення Державного реєстру майстрів народного мистецтва та народних художніх промислів, створення карти розміщення осередків традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів, створення у м.Києві Всеукраїнського науково-інформаційного центру з питань розвитку традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів, утворення центрів народного мистецтва в осередках традиційних народних художніх промислів та ін. - не були здійснені.

Програмою було передбачене запровадження «почесної відзнаки для майстрів народного мистецтва «За збереження народних традицій»» з виплатою винагороди у розмірі 25 тис. грн. щороку. Відзнака була започаткована Наказом Міністерства культури і туризму України від 03.02.2009 р. №1 «Про встановлення відомчої заохочувальної відзнаки Міністерства культури і туризму України – нагрудного знака «За збереження народних традицій» (для майстрів і колективів майстрів народного мистецтва з 5-ти різних видів народного мистецтва у розмірі 5 тис. грн. для кожного нагородженого), проте жодного разу не вручалася і була скасована Наказом Міністерства культури України 12.06.2014 р. №455.

Після ратифікації Конвенції у 2008 році і до сьогодні не було створено та затверджено жодної загальнодержавної програми з охорони НКС. Останніми урядовими документами, які передбачали конкретні активності у сфері охорони НКС є розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2010 року за № 109-р «Про затвердження плану заходів на період до 2015 року із збереження духовної та матеріальної гуцульської культури» (без зазначення обсягів фінансування), прийняте на виконання Указу Президента України «Про збереження та популяризацію гуцульської культури» від 02.09.2009р. №703/2009 та Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. №987 «Про утворення державної установи «Всеукраїнський центр вишивки та килимарства» у смт.Решетилівка Полтавської обл.

Реальне виконання державою Конвенції розпочалося лише у 2012 році з Наказу Міністерства культури України від 14.12.2012 р. №1521 «Про затвердження зразка облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної

спадщини України», яким, фактично, було запроваджене створення Національного переліку елементів НКС України. Наступними етапами стало створення наприкінці 2013 року Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України та уповноваження Українського центру культурних досліджень на науково-методичне забезпечення реалізації Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (Наказ Міністерства культури України від 27.07.2015 №548).

Огляд законодавства України у галузі культури

Законодавство України, що стосується НКС, складається із Закону про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини від 06.03.2008р. №132-VI та документів, які були прийняті до ратифікації Україною Конвенції про охорону НКС, документів, які були створені для її виконання або в які були імплементовані положення Конвенції, а також документів, які мають відношення до охорони НКС, але не були створені у зв'язку із Конвенцією.

На сайті ЮНЕСКО за посиланням <https://ich.unesco.org/en/state/ukraine-UA> у розділі «Законодавство» зазначено 2 закони України - Закон про охорону культурної спадщини (двома мовами - англійською та українською) та Закон про театри та театральну діяльність, які, буцімто, мають відношення до охорони НКС. Насправді, жодний із цих законів не містить положень, які б стосувалися охорони НКС. Закон про охорону культурної спадщини стосується виключно охорони матеріальної (рухомої та нерухомої) спадщини. Закон про театри та театральну діяльність взагалі не має відношення до спадщини, ані матеріальної, ані нематеріальної.

Закон про нематеріальну культурну спадщину

На даний момент не існує окремого закону, який би був націлений на охорону НКС. Проект цього закону, який називався «Про охорону нематеріальної культурної спадщини», був розроблений Експертною радою з питань НКС при Міністерстві культури України у 2014-2015 роках. Проте під час погодження у інших міністерствах, проект закону був повернутий Міністерством фінансів України до Міністерства культури України із рядом зауважень, які, зокрема, стосувалися необхідності прибрати із проекту закону положення, що, на думку Міністерства фінансів, вимагали додаткового фінансування із Державного бюджету. Зокрема, Міністерство фінансів (лист Міністерства фінансів від 29.04.2016 № 31-07030-03-5/12527) відмовило Міністерству культури у праві прописувати у законі створення та ведення Національного переліку елементів НКС України (що є прямим зобов'язанням України за Конвенцією про охорону НКС; на той момент цей перелік, де факто, вже існував - був створений Наказом Міністерства культури України від 14.12.2012 р. №1521 «Про затвердження зразка облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України», із змінами, внесеними Наказом Міністерства культури України від 07.11.2014 №951), створення консультативно-дорадчого органу з питань НКС (такий орган – Експертна рада з питань НКС – на той момент вже була створена і діяла; Наказ Міністерства культури України від 03 жовтня 2013 р. №932 «Про затвердження Положення про Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України») та інші моменти, без реалізації яких неможливо імплементувати Конвенцію про охорону НКС. Після повернення

законопроекту із зауваженнями, Міністерством культури України не здійснювалися ніякі кроки стосовно подальшого погодження проекту закону «Про охорону нематеріальної культурної спадщини».

Одночасно із цим, Розпорядженням Кабінету міністрів України від 01 лютого 2016 року № 119-р була затверджена Довгострокова стратегія розвитку культури – стратегія реформ, в якій у розділі «щодо охорони культурної спадщини» була прописана необхідність розроблення проекту закону України «Про нематеріальну культурну спадщину». Такий стан речей, коли, з одного боку, проект закону вже знаходиться на погодженні, а, з другого боку, урядом визначається необхідність створення проекту такого закону, говорить про відсутність координації процесу з боку профільного міністерства та існування різних течій та точок зору всередині самого Міністерства культури України на той момент.

Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ

«Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ», затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2016 р. №119-р, на даний момент є єдиним рамковим документом, який визначає діяльність держави у сфері НКС. У розділі «Стратегічні цілі» цього документу зазначено, що «посилення зусиль у сфері збереження і відтворення культурної (матеріальної і нематеріальної) та природної спадщини, як це зазначено в програмах довгострокового розвитку Європи та ООН, є одним із пріоритетів Стратегії». Операційними цілями, у відповідному розділі, окрім згадуваного вище розроблення проекту закону «Про нематеріальну культурну спадщину», було також зазначено «розроблення проекту та прийняття Державної програми підтримки нематеріальної культурної спадщини» та «імплементация Конвенцій ЮНЕСКО в галузі охорони нематеріальної культурної спадщини».

Згадувана вище Стратегія розвитку культури була прийнята за 3 місяці до відставки уряду А.Яценюка і після його відставки лишилася на папері, її положення не були реалізовані.

Закон України «Про культуру»

Дія Закону України «Про культуру» поширюється лише сегмент офіційної культури, тобто, яка функціонує в установах, заснованих на державній та комунальній власності, але повністю лишає поза сферою управління, регулювання та підтримки культуру, яка існує поза цими установами. Враховуючи, що більшої мірою для НКС притаманний неформальний спосіб існування за межами державних та комунальних установ, цей закон практично не впливає на діяльність у сфері НКС.

Окремі положення Конвенції про охорону НКС імплементовані у Закон України «Про культуру». Так, у розділі «визначення» міститься дещо скорочений переклад визначення «НКС» з Конвенції; у ст.2 Закону зазначено, що

«законодавство України про культуру регулює діяльність у сфері ... нематеріальної культурної спадщини, в тому числі народної культури (фольклор, традиції, звичаї і обряди, діалекти і говірки, народні художні промисли та ремесла, історична топоніміка тощо)»; у ст.16 зазначено, що «органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування забезпечують ... збереження нематеріальної культурної спадщини, в тому числі традиційної народної культури, мов, діалектів і говірок, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів, народних художніх промислів та ремесел, історичних топонімів тощо». Пунктом 5 цієї ж статті регламентовано, що «перелік об'єктів нематеріальної культурної спадщини складає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв» (визначення «об'єкт НКС» відсутнє у цьому та будь-якому іншому законі, на противагу визначенню «об'єкт культурної спадщини», яке закріплено Законом України «Про охорону культурної спадщини»). Частково до виконання Конвенції має стосунок ст.11, п.1 якої говорить про те, що «фізичні та юридичні особи зобов'язані...дбати про збереження народних традицій».

Таким чином, положення ст.2 цього Закону лишаються декларативними, оскільки, насправді, Закон «Про культуру» не регулює діяльність у сфері НКС.

НКС також не включена цим законом до засад (ст.3) та пріоритетів (ст.4) державної політики у сфері культури. Наприклад, у ст.3 «Основні засади державної політики у сфері культури» зазначено, що «основними засадами державної політики у сфері культури є ... захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури». Але визначення терміну «культурна спадщина» на законодавчому рівні закріплено виключно ст.1 Закону України «Про охорону культурної спадщини», де визначено, що «культурна спадщина - сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини», а «об'єкт культурної спадщини - визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність» (ст.1 Закону України «Про охорону культурної спадщини»). Таким чином положення ст.3 Закону «Про культуру» мають відношення до матеріальної культурної спадщини. Таке трактування терміну «культурна спадщина» цілком відповідає визначенню «культурної спадщини», започаткованому Конвенцією ЮНЕСКО 1972 року про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, і, звичайно, відсутність у визначенні «культурної спадщини» сегменту НКС є наслідком непродуманості формулювання «культурної спадщини» у Конвенції 1972р.

У ст.4 «Пріоритети державної політики у сфері культури» відсутні будь-які положення, що стосуються збереження та популяризації спадщини (матеріальної чи нематеріальної). Натомість у 2018 році (згідно із Законом № 2458-VIII від 19.06.2018) до цієї статті додано абзац про те, що «держава у пріоритетному

порядку створює умови для ... охорони, заохочення та підтримки культурного розмаїття як одного з найважливіших чинників сталого розвитку держави». Не зайвим буде нагадати, що у Оперативному керівництві з виконання Конвенції про охорону НКС, затвердженому рішенням Міжурядового комітету з охорони НКС, міститься Розділ VI «Охорона нематеріальної культурної спадщини та сталий розвиток на національному рівні», у якому у ст.170 зазначено, що «з метою ефективного виконання Конвенції держави-учасники прагнуть забезпечити всіма відповідними засобами визнання важливості та укріплення ролі НКС як рушійної сили і гаранта сталого розвитку, а також повну інтеграцію охорони НКС до своїх планів, політики та програм у сфері розвитку на всіх рівнях».

Слід зазначити, що у Закон України «Про культуру» у 2018 році чотири рази вносилися зміни Верховною Радою України, але жодного разу вони не стосувалися НКС.

Закон України «Про культуру» (п.3 ст.4) уповноважує Міністерство культури України, як центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сфері культури та мистецтв щороку розробляти та подавати на затвердження Кабінету Міністрів України Програму діяльності з розвитку культури, «що визначає стратегічні цілі та пріоритетні завдання державної політики у сфері культури на певний календарний рік, а також заходи, що плануються та здійснюватимуться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, для досягнення зазначених цілей і реалізації завдань» (п.3 ст.4 додано згідно із Законом № 954-VIII від 28.01.2016), в якій могли би міститися активності з виконання Конвенції про охорону НКС. За інформацією заступника Міністра культури України п. Т. Мазур, функцію такої програми виконує відповідний розділ у Плані пріоритетних дій уряду (в планах пріоритетних дій уряду на 2017 та 2018 рр. та у «Середньостроковому плані пріоритетних дій уряду до 2020 року» дійсно є розділ «Розвиток культурно-мистецького потенціалу та збереження культурної спадщини»).

Ми вважаємо, що відповідний розділ у планах пріоритетних дій уряду не може виконувати ролі окремої програми центрального органу виконавчої влади на рік. Як нам здається, реальною причиною відсутності окремої щорічної Програми діяльності з розвитку культури є дія 3-го абзацу цього ж п.3 ст.4 Закону України «Про культуру», в якому сказано, що «програма діяльності з розвитку культури не може суперечити Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, державним цільовим програмам у сфері культури, іншим законодавчим актам». Ст.4 Закону України «Про культуру» передбачає, що у програмі діяльності Кабінету Міністрів України «обов'язково враховуються аспекти розвитку культури», відповідно, ті аспекти, які не знайдуть відображення у програмі діяльності Кабміну, автоматично будуть суперечити цій програмі. Проте дуже формальне представлення аспектів розвитку культури у програмах діяльності двох останніх урядів (які будуть проаналізовані нижче), створює ситуацію, при якій Міністерство культури України не може розробити Програму діяльності з розвитку культури, оскільки вона виходитиме за рамки того, що передбачено у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, яка затверджується Постановою

Верховної Ради України і є рамковим документом, який має вищий статус, аніж плани пріоритетних дій уряду, які затверджуються самим Кабміном.

Потрібно також зазначити, що внаслідок утворення «Українського культурного фонду» у серпні 2018 року Міністерство культури України було позбавлене можливості фінансувати більшість заходів у сфері культури. Згідно змін, внесених до Закону України «Про культуру» (Закон №2481-VIII від 03.07.2018 р.), фінансова підтримка суспільно важливих культурно-мистецьких заходів здійснюється Міністерством культури у випадках, встановлених законом або передбачених Програмою діяльності з розвитку культури (п.3 ст.14 Закону України «Про культуру»). Натомість фінансування всіх інших проектів здійснює «Український культурний фонд» на конкурсній основі. На 2019 рік Законом про Державний бюджет України на фінансування загальнодержавних заходів у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин передбачено 245 910,7 тис. грн., а на забезпечення функціонування Українського культурного фонду, у тому числі здійснення Фондом заходів з підтримки проектів – 708 007,8 тис. грн.

Закон України «Про народні художні промисли»

Закон про народні художні промисли (від 21 червня 2001 р. № 2547-III, зі змінами від 03.02.2004р. та 16.10.2012р.) на сьогоднішній момент є найкращим законодавчим актом України у сфері охорони НКС, при тому, що цей закон було прийнято ще до створення Конвенції про охорону НКС, а термін НКС не використовується у ньому.

Законом дані визначення термінів «народні художні промисли», «осередок народних художніх промислів», «майстер народних художніх промислів», «виріб народного художнього промислу» та інші, які повністю відповідають духу Конвенції про охорону НКС.

Законом визначено, що охорона, відродження, збереження і розвиток народних художніх промислів є обов'язком держави. Для цього держава розробляє відповідні програми та забезпечує їхнє цільове фінансування, підтримує діяльність суб'єктів народних художніх промислів шляхом пільгового оподаткування та кредитування, сприяє навчанню та підготовці фахівців для народних художніх промислів у навчальних закладах усіх рівнів акредитації за рахунок коштів державного бюджету та ін.

До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері культури належить, зокрема, розроблення та забезпечення реалізації загальнодержавних програм охорони, відродження, збереження і розвитку народних художніх промислів, визначення перспектив та напрямів розвитку освіти у галузі народних художніх промислів, здійснення заходів щодо виявлення, обстеження, обліку і охорони осередків народних художніх промислів та заповідних територій народних художніх промислів, визначення осередків народних художніх промислів за поданням місцевих органів виконавчої влади та за погодженням з Національною академією наук України та відповідними творчими спілками.

Законом надано право місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування розробляти та затверджувати регіональні програми охорони, відродження, збереження та розвитку народних художніх промислів і осередків народних художніх промислів на відповідній території, вносити до центрального органу виконавчої влади у сфері культури пропозиції про визнання осередків народних художніх промислів, що потребують особливої охорони, заповідними територіями народних художніх промислів, приймати рішення про встановлення пільгових податкових ставок місцевих податків і зборів, а також звільняти від їх сплати суб'єкти народних художніх промислів, сприяти організації торгівлі виробами народних художніх промислів та ін.

Кабінет Міністрів України наділений правом визначати осередки народних художніх промислів, що потребують особливої охорони, заповідними територіями народних художніх промислів. На виконання цієї норми Закону Кабінетом Міністрів України було затверджено Типове положення про заповідні території народних художніх промислів (Постанова КМУ від 13 березня 2002 р. № 283).

Слід зазначити, що даний Закон на практиці не виконується. Єдина Державна програма стосовно охорони та збереження народних художніх промислів функціонувала у 2007-2010 рр. і була виконана лише частково.

Міністерством культури України не було прийнято жодного рішення стосовно визначення осередків народних художніх промислів, попри наявність відповідних клопотань від органів місцевої влади (наприклад, від Косівської райдержадміністрації Івано-Франківської обл.). Відповідно, Кабінетом Міністрів України не приймалися рішення стосовно визначення заповідних територій народних художніх промислів. Норма про пільгове оподаткування та кредитування не виконується. Спеціальності «народна художня творчість (за видами)» та «декоративно-прикладне мистецтво (за видами)» у 2015 р. вилучені із Переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, професія «Майстер народних художніх промислів» вилучена з Класифікатора професій України (затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010р. №327 зі змінами у 2012-2016 рр.).

Закон України «Про Український культурний фонд» та діяльність УКФ

Закон України «Про Український культурний фонд» був прийнятий 02.08.2018 р. №1976-VIII. До основних завдань Українського культурного фонду, поміж інших, відносяться сприяння реалізації державної політики у сферах культури та мистецтв, сприяння збереженню, актуалізації і популяризації національного культурного надбання (п.1 ст.3). УКФ, за погодженням Міністерства культури, визначає пріоритетні напрями підтримки розвитку вітчизняної культури і мистецтв (п.2 ст.3).

УКФ підтримує окремі заходи, які мають відбутися протягом 6 місяців – переважно, травень-жовтень (для деяких програм цей термін ще менший). Отримувати гранти можуть юридичні особи всіх форм власності, органи місцевого самоврядування або фізичні особи-підприємці. УКФ у 2019 році надавав гранти на реалізацію проектів у 6 програмах: 1) Створюємо інноваційний

культурний продукт (програма спрямована на створення умов для культурного самовираження шляхом творення інноваційного конкурентоспроможного культурного продукту); 2) Навчання. Обміни. Резиденції. Дебюти (програма спрямована на сприяння обміну знаннями, досвідом та ідеями в галузі культури та мистецтв, а також на відкриття нових мистецьких практик та імен); 3) Український культурний монітор (програма спрямована на дослідження стану культурних, креативних та аудіовізуальних секторів України, а також покликана сприяти реалізації державної політики у сферах культури і мистецтв, стимулювати розвиток сучасних напрямів культурної і мистецької діяльності та розроблення інноваційних проєктів); 4) Знакові події для української культури (програма спрямована на сприяння створенню позитивного іміджу України на міжнародній культурній арені, розбудову широкої національної та міжнародної партнерської мережі у сфері культурних та креативних індустрій, сприяння широкій міжсекторальній співпраці); 5) Підсилення потужності українського аудіовізуального сектору (програма спрямована на підтримку та розвиток українського аудіовізуального сектору, стимулювання молодих митців до створення конкурентоспроможного продукту і популяризації українського аудіовізуального сектору за кордоном); 6) Інклюзивне мистецтво (програма спрямована на розвиток потенціалу митців з інвалідністю, активне залучення людей з інвалідністю до культурно-мистецького життя в країні та промоцію інклюзивного мистецтва в українському суспільстві). В кожній із програм можуть бути подані проєкти на заходи, які можуть стосуватися НКС. Але окремого напрямку – НКС - не виділено, тому проєкти з охорони НКС мусять конкурувати із проєктами інших напрямів, які взагалі не стосуються культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної.

Кількість проєктів, які підтримав УКФ у 2019 році, що стосуються охорони НКС, є вкрай малою. Ми проаналізували реєстри проєктів-переможців перших чотирьох вище перерахованих конкурсних програм УКФ та анотації до проєктів, а також рейтингові реєстри проєктів за 5-ю та 6-ю програмами, які пройшли технічний відбір (стосовно 5-ї та 6-ї програм на момент підготовки звіту дані про переможців були відсутні). Так, за програмою №1 «Створюємо інноваційний культурний продукт» зі 104 проєктів-переможців 33 проєкти стосуються культурної спадщини, з них лише 4 проєкти можна віднести тою чи іншою мірою до проєктів з охорони НКС («Український букет народів»; «Заплутаними стежками історії українських мазур»; «Онлайн-ХАБ для нематеріальної культурної спадщини Закарпаття»; «Чумацькі пісні передстепового Правобережжя»). За програмою №2 Навчання. Обміни. Резиденції. Дебюти» із 48 проєктів-переможців 8 стосуються культурної спадщини, з них 4 стосуються охорони НКС («Петриківський розпис – із сивої старовини в майбутнє»; «Школа буковинської тайстри»; «Дев'ять життів традицій»; «Разом»). За програмою №3 «Український культурний монітор» із 7 проєктів-переможців 2 стосуються культурної спадщини, але жодний не має відношення до НКС. За програмою №4 «Знакові події для української культури» з 56 проєктів-переможців 10 стосуються культурної спадщини, з них 5 тою чи іншою мірою можуть бути віднесені до заходів з охорони НКС («Організація та проведення національно-культурного

фестивалю «Київ Клезмер Фест»»; «ХІ Фестиваль звичаєвої культури «Живий Вогонь»»; «Ніч танцю просто неба»; «Фестиваль народної хореографії «HlushenkovFolkFest»»; «Виставковий проект «Завод»»).

За програмою №5 «Підсилення потужності українського аудіовізуального сектору» серед проектів, які пройшли технічний відбір, жодний не віднесено до сектору «культурна спадщина». За програмою №6 «Інклюзивне мистецтво» з 99 проектів, які пройшли технічний відбір, 13 стосуються культурної спадщини, з них лише 1 можна віднести до активностей у галузі НКС («Інтеграція української культурної спадщини та традицій в українсько-турецький інклюзивний простір»). Треба відмітити, що 2 проекти, які напряду стосувалися НКС, не пройшли технічний відбір («Розвиток інклюзивного мистецтва, як збереження історично-культурної спадщини та поширення традицій місцевого ремісництва в Запорізької області»; «Академія ремесел»).

Таким чином, фінансування заходів з охорони НКС лише через надання грантів ставить охорону НКС у залежність від результатів конкурсу, від здатності заявника грамотно сформулювати конкурсну документацію та звіт про використання коштів, від наявності кваліфікованого юриста та бухгалтера. Стислі терміни, в які має відбутися захід, робить неможливим реалізацію довготривалих або об'ємних програм, наприклад, таких, як інвентаризаційні роботи.

Грантова підтримка активностей у сфері охорони НКС не може замінювати обов'язок держави «вживати необхідні заходи для забезпечення охорони НКС» (ст.11 (а) Конвенції про охорону НКС).

Умови, які поставив УКФ стосовно обмеження до одного проекту, який може бути поданий від однієї юридичної особи або фізичної особи-підприємця, негативно позначаються на тих установах, діяльність яких є багатопрофільною і включає в себе, поміж іншими напрямками, і НКС. Наприклад, із цієї причини Український центр культурних досліджень, який уповноважений Міністерством культури України, зокрема, і на науково-методичне забезпечення реалізації Конвенції про охорону НКС, не зміг подати проект на удосконалення сайту Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України, оскільки подавав проект із іншої сфери своєї діяльності.

Стратегія національно-патріотичного виховання

Стратегія національно-патріотичного виховання була затверджена Президентом України Петром Порошенком Указом від 18.05.2019р. №286/2019. Вона була прийнята на заміну Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки. У новому документі була розширена дія стратегії на всі вікові групи та прибрані часові рамки її реалізації. У відповідності до Указу, до 1 грудня 2019 року за участю представників державних органів, органів місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства, провідних вітчизняних учених має бути розроблена та затверджена Державна цільова програма з національно-патріотичного виховання. Також передбачалося затвердження Кабінетом Міністрів України плану дій на 2020-2025 роки щодо

реалізації Стратегії, але цей пункт Указу не було виконано через зміну Кабінету Міністрів України внаслідок парламентських виборів.

Загальними положеннями (розділ 1) Стратегії визначено, що «основними складовими національно-патріотичного виховання є: громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання». Проте НКС взагалі не розглядається в якості потенціалу для здійснення національно-патріотичного виховання, зокрема, складової духовно-морального виховання.

У розділі 2 (Стан і потреби національно-патріотичного виховання) «українська духовно-культурна спадщина» згадується лише як об'єкт «нищення» для формування «розбіжностей в уявленнях про історичне минуле, зокрема, про тоталітарну добу, голодомори і політичні репресії».

Метою Стратегії (розділ 3) визначено «формування національно-культурної громадянської ідентичності, ..., збереження ... духовно-моральних цінностей Українського народу», «усвідомлення досягнень Українського народу, його інтелектуальних, духовних та інших надбань», що дає можливість включення НКС як складника національно-патріотичного виховання. Але розділ 4 (Основні напрями досягнення мети Стратегії), фактично, не відповідає перерахованим вище завданням, не бачить НКС в якості ресурсу для національно-патріотичного виховання. При цьому серед індикаторів ефективності впровадження Стратегії (розділ 9) на першому місці вказано «збільшення відвідуваності закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції Українського народу».

Державні програми та програми діяльності Уряду

На даний момент відсутні будь-які державні цільові програми у сфері культури, які б включали активності з охорони НКС. Так само не існує державних цільових програм у сфері культури взагалі. Нам не вдалося знайти підтвердження інформації, озвученої у Міністерстві культури України про те, що відсутність державних цільових програм розвитку культури, які б передбачали реалізацію положень Конвенції 2003, викликано положеннями Меморандуму про економічну і фінансову політику в межах спільної з МВФ програми в рамках Механізму розширеного фінансування (розміщено на сайті Міністерства фінансів України), який блокує прийняття програм розвитку та передбачення видатків на їхню реалізацію з Державного бюджету.

Проте, дійсно, існує Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 710 «Про ефективне використання державних коштів», прийнята на заміну Постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 р. № 65 «Про економію бюджетних коштів», якими заборонено створення нових державних програм та збільшення видатків на вже існуючі програми, а також створення нових бюджетних установ.

Але фактом є те, що Кабінет Міністрів України, у випадку необхідності, може обійти власну заборону і затверджує необхідні державні цільові програми. За даними моніторингу «Стан виконання Державних цільових програм у 2018 році», підготовленого Департаментом економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у 2019 р., у 2018 році діяло 14 державних цільових програм (жодна з них не належить до компетенції Міністерства культури України), 12 з яких мали фінансування з Державного бюджету, з них 2 програми були прийняті у 2017 році та 2 – у 2016 році.

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071 була затверджена «Державна цільова програма відновлення та розбудови миру в східних регіонах України», яка охоплює період 2017-2020 рр. Як зазначено у тексті документу, «програма спрямована на розвиток Донецької та Луганської областей, крім населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, а також Дніпропетровської, Запорізької, Харківської області, тобто на територію регіонів, розвиток яких зазнав негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході країни». Метою програми є «стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад для підвищення рівня життя населення та соціальної стійкості». Проте програмою, яка має заплановане фінансування з держбюджету у розмірі 2 млрд. 223,553 млн. гривень взагалі не врахований аспект культури як ресурс соціально-економічного розвитку (і НКС, зокрема), при тому, що на територіях Павлоградського та Дніпровського р-нів Дніпропетровської області, що знаходяться неподалік із Донецькою областю, побутує елемент НКС «Козацькі пісні Дніпропетровщини», що занесений до Списку термінової охорони ЮНЕСКО. Крім того, на постраждалій внаслідок військового конфлікту території

Донецької і Луганської областей присутні знані елементи НКС, наприклад, керамічні народні художні промисли у м.Слов'янську та пісенна традиція с.Семенівка м.Краматорськ Донецької обл., традиції ткацтва у с.Гречишкіне Новоайдарського р-ну Луганської обл. та інші, які могли б сприяти досягненню мети програми.

У грудні 2018 року Кабінетом Міністрів України було затверджено ще 2 державні цільові програми. Таким чином, відсутність будь-якої державної цільової програми стосовно НКС, яка би була підготована та здійснювалася Міністерством культури України свідчить лише про недостатність зусиль цього центрального органу влади в галузі охорони НКС.

Треба відзначити, що фінансування існуючих державних цільових програм здійснюється не у повному обсязі. Так, у 2018 році фінансування з Державного бюджету, за даними моніторингу «Стан виконання Державних цільових програм у 2018 році» склало лише близько 22,78% від запланованого.

Відображення аспектів культури у програмах діяльності Урядів України

У відповідності до п.1 ст.4 Закону України «Про культуру», аспекти розвитку культури повинні обов'язково відображатися у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, яка затверджується Постановою Верховної Ради України. Нажаль, у Законі не вказано, які саме аспекти повинні відображатися. Наприклад, не зазначено, що обов'язково мають відображатися аспекти виконання міжнародних зобов'язань України у галузі культури, зокрема, охорони матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, охорони та заохочення розмаїття форм культурного самовираження.

Відображення аспектів культури у програмах діяльності двох останніх урядів – А.Яценюка (2014-2016) та В.Гройсмана (2016-2019) – носить досить номінальний характер, тим більше марно там шукати аспекти виконання Конвенції про охорону НКС. Так, у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України на чолі з А.Яценюком (2014-2016) аспектам культури було відведено лише три пункти у розділі 9 «Нова культурна політика», а саме: 1) розроблення та реалізація Стратегії української гуманітарної політики (2015 рік); 2) розроблення та сприяння прийняттю Закону України "Про національний культурний продукт" (2015 рік); 3) залучення нових джерел фінансування культури (2015-2016 роки). Перші два пункти виконані не були, стосовно 3-го пункту – огляд цього питання не входить у сферу даного звіту. Натомість була розроблена та затверджена «Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ», про яку йшлося вище, але створення якої не містилося в програмі діяльності уряду.

У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України на чолі з В.Гройсманом (2016-2019) питанням культури присвячено 1 абзац у розділі XV «Соціально-гуманітарна реформа», питання охорони НКС там відсутні. Зокрема, у Програмі вказано: «Реалізація програм підтримки та поширення українського культурного продукту - музики, кіно, книги, теле- і радіопрограм. Захист національного інформаційного простору, належне фінансування та завершення процедур, пов'язаних із створенням суспільного мовлення. Оновлення та переведення в

цифровий формат національних книжкових фондів, інвентаризація та створення електронних реєстрів культурних пам'яток. Запровадження програми популяризації читання, українського книговидання та книгорозповсюдження. Розвиток української мови.».

Новий уряд на чолі з В.Гройсманом скасував рішення про утворення робочої групи з підготовки проекту Стратегії української гуманітарної політики, створення якої передбачалося Програмою діяльності попереднього уряду, «з метою уникнення дублювання завдань, визначених в Довгостроковій стратегії розвитку української культури – стратегії реформ», а також через те, що «розроблення та схвалення Стратегії української гуманітарної політики втратило актуальність і не передбачено програмними документами діючого Уряду» (сайт Міністерства культури України, новина від 28.10.2016, 15.40). Але як вже зазначалося, «Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ», яка мала аспекти імплементації Конвенції про охорону НКС, лишилася невиконаною, оскільки, як можна це пояснити, її виконання не було передбачено програмою діяльності уряду В.Гройсмана.

Аспекти виконання Конвенції про охорону НКС не знайшли відображення у планах пріоритетних дій уряду на 2017 та 2018 роки та у «Середньостроковому плані пріоритетних дій уряду до 2020 року» (затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р). Всі активності, прописані у розділі «Розвиток культурно-мистецького потенціалу та збереження культурної спадщини», за виключенням фінансування грантів Президента України молодим митцям, зокрема майстрам народного мистецтва, стосуються лише матеріальної культурної спадщини.

Враховуючи, що Середньостроковий план, як зазначено у документі, «визначає основні цілі і напрями діяльності Уряду протягом 2017—2020 років, є основою середньострокового бюджетного планування, щорічних операційних планів дій Уряду, стратегічних планів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, плану законодавчого забезпечення реформ, запровадження посад фахівців з питань реформ та фокусування донорської допомоги», будь-які активності на державному рівні у напрямку імплементації Конвенції про охорону НКС не входять до планів діяльності жодного центрального органу державної влади.

Законодавство про освіту. НКС у системі загальної середньої та вищої освіти

Законодавство про освіту

Законодавство України про освіту включає базовий Закон «Про освіту», а також спеціальні закони - закони України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту» та «Про вищу освіту». Згідно ст.2 Закону «Про освіту», законодавство України про освіту також складається з «міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку». У п.3 ст.5 Закону «Про освіту» зазначено, що «державна політика у сфері освіти формується і реалізується на основі ... міжнародних зобов'язань». П.2 ст.5 зазначено, що «державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України». Таким чином, Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини, яка була ратифікована Верховною Радою України і є міжнародним зобов'язанням України у формі міжнародного договору, є складовою законодавства України про освіту. Стаття 14 Конвенції про охорону НКС «Освіта, підвищення обізнаності суспільства та укріплення потенціалу» містить чіткі форми виконання Конвенції у галузі освіти. Жодне із цих положень не імплементовано у тексти базового та спеціальних законів, зокрема, ці закони не містять жодної згадки про нематеріальну культурну спадщину.

Згідно п.4. Ст.5 Закону «Про освіту» «документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти України, стратегія розвитку освіти України, відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади».

В Україні указом президента України В.Януковича від 25.06.2013р. №344/2013 затверджена Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, яка, вочевидь, не виконується за політичними мотивами і відсутня серед документів, розміщених на сайті Міністерства освіти і науки України. В цьому документі відсутні положення, які б стосувалися імплементатії Конвенції про охорону НКС. Наразі відсутня стратегія розвитку освіти України, яка б була затверджена Кабінетом Міністрів України відповідно до п.1 ст.63 Закону «Про освіту», розробка такої стратегії Міністерством освіти і науки України не проводиться.

Наказом Міністерством освіти і науки України від 25.04.18р. №430 створена робоча група з розроблення Стратегії розвитку громадянської освіти на період до 2022 року та плану заходів щодо її реалізації, в складі якої відсутні фахівці у галузі НКС, представники Міністерства культури України чи будь-яких культурних інституцій, при тому, що діяльність у сфері культури теж пов'язана з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства (див. п.5 ст.5 Закону «Про освіту», на підставі якого видано відповідний Наказ Міністерства освіти і науки України).

У 1-му абзаці преамбули Закону «Про освіту» зазначено, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості». Також вказано, що «освіта є ... запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою». Тобто, формування спільних цінностей і культури відноситься до функцій всієї системи освіти, а не лише сегменту мистецької освіти.

Ст.6 Закону України «Про освіту» визначає засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності, до яких, зокрема, відносяться, «нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями», «виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій». Ці положення існують у паралельній із Конвенцією про охорону НКС термінологічній сфері і не дають підстав віднести їх до положень Конвенції про охорону НКС.

Закон «Про освіту» створює можливість для залучення до викладання у системі освіти осіб, які є носіями НКС і здобули свої вміння шляхом неформальної та/або інформальної (самостійної) освіти (п.5 ст.8). Проте такі особи все одно повинні мати вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту, хоч і за іншою спеціальністю. За наявності такої освіти вони можуть бути призначені на посаду педагогічного працівника строком на один рік (п.5 ст.58 Закону «Про освіту»). Зрозуміло, що на них все одно поширюються обмеження стосовно здобутого рівня освіти (тобто, наприклад, у системі вищої освіти можуть працювати лише особи, які здобули вищу освіту). Також наразі законодавством не врегульовано (як це передбачено п.5 ст.58), яким чином знання, отримані у системі неформальної та інформальної освіти можуть визнаватися у системі формальної освіти. В цьому напрямку лише існує затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 340 «Порядок підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями» (який може застосовуватися до спеціальностей майстрів традиційних ремесел) та схвалені протоколом № 1 від 24.09.2015 Міжвідомчою робочою групою з розробки нормативно-правових актів з питань підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями «Методичні рекомендації щодо критеріїв оцінювання професійних знань, умінь і навичок, переліку засобів вимірювання професійних знань, умінь і навичок, анкет самооцінювання за результатами неформального професійного навчання».

НКС у системі загальної середньої освіти

Найкращим періодом для формування обізнаності про НКС та зацікавлення тими чи іншими її практичними проявами, що може спричинитися до подальшої професійної спеціалізації, є період здобуття базової середньої освіти, до якого відноситься навчання у 5-9 класах.

Нажаль, Закон України «Про загальну середню освіту» не включає культурний розвиток до результатів загальної середньої освіти. Такими

результатами зазначено лише «інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості» (ст.3 Закону України «Про загальну середню освіту»).

Абзац 7 ст.5 Закону України «Про загальну середню освіту» одним із завдань загальної середньої освіти визначає «виховання ... поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй». Але виховання поваги до народних традицій і звичаїв (що безпосередньо відноситься до НКС) не входить до обов'язків педагогічних працівників системи загальної середньої освіти (див. ст.28 Закону «Про загальну середню освіту», яка відсилає до ст. 54 Закону України «Про освіту» - «Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу», де зазначено, що «педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані: виховувати у здобувачів освіти повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища»). Натомість виховання поваги до народних традицій і звичаїв Законом «Про загальну середню освіту» віднесено до обов'язків батьків дитини або осіб, які їх замінюють (п.2 ст.29): «Батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані: ... виховувати ... шанобливе ставлення до ... народних традицій і звичаїв; виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей Українського народу, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання...».

Вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на відповідному рівні загальної середньої освіти визначаються Державним стандартом загальної середньої освіти. Відповідно до п.2 ст. 30 Закону «Про освіту» «виконання Державних стандартів початкової, базової і профільної загальної середньої освіти є обов'язковим для закладів освіти, що забезпечують здобуття відповідної освіти».

Кабінет Міністрів України розпочав оновлення Державних стандартів загальної середньої освіти. Так, 21 лютого 2018 року Постановою №87 було затверджено новий Державний стандарт початкової освіти. Стосовно базової середньої освіти діє Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392. Відповідно до п.1 ст.31 Закону «Про освіту», «державні стандарти загальної середньої освіти розробляються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, затверджуються Кабінетом Міністрів України і переглядаються не менше одного разу на 10 років», відповідно, невдовзі має бути затверджено новий Державний стандарт базової середньої освіти.

На основі Державного стандарту Міністерством освіти та науки розробляються та затверджуються типові освітні програми, на основі яких розробляються та затверджуються типові навчальні програми.

Нами було проаналізована міра інтеграції знань про НКС України до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 р. №405). Програмою визначена інваріантна та варіативна складова навчальних планів, максимальне

навчальне навантаження на учня, ключові компетентності, які повинен набути учень в результаті навчання. 9-ю компетентністю визначено «Обізнаність і самовираження у сфері культури», яка не враховує складову НКС. Навчальними ресурсами до набуття цієї компетентності визначено «математичні моделі в різних видах мистецтва». Також типовою програмою визначено 5 «наскрізних ліній» ключових компетентностей, які є «засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, окремих предметів та предметних циклів...». Наскрізнi лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях». Культура не включена до жодної з цих 5 наскрізних ліній.

Типовою освітньою програмою визначено 7 освітніх галузей – «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Математика», «Природознавство», «Технології» та «Здоров'я і фізична культура». Навантаження на учня за цими предметами (з навчанням українською мовою) становить на тиждень 26,5 години при гранично допустимому навчальному навантаженні 28 годин у 5-му класі, 29,5 годин при гранично допустимому навчальному навантаженні 31 година у 6-му класі, 31 година при гранично допустимому навчальному навантаженні 32 години у 7-му класі, 31,5 години при гранично допустимому навчальному навантаженні 33 години у 8-му класі та 33 години при гранично допустимому навчальному навантаженні 33 години у 9-му класі. Але 3 години на фізкультуру не входять до гранично допустимого навантаження, відповідно, формально школи можуть додавати до тижневого навантаження учня ще 4,5 години у 5-му та 6-му класах, 4 години у 7-му класі, 4,5 години у 8-му класі та 3 години у 9-му класі на предмети варіативної складової, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. Але, враховуючи, що навчальний план розрахований на 5-денний навчальний тиждень, лише предмети інваріантної складової вимагають знаходження учня у школі не менше 5 уроків на день у 5-му класі, переважно 6 уроків на день у 6-му класі, не менше 6 уроків на день у 7-му та 8-му класах та 6-7 уроків на день у 9-му класі. Це означає, що навантажувати учнів додатковими предметами чи факультативами варіативної складової, які би були присвячені НКС, недоцільно та непродуктивно. Але вивчення тематики НКС могло би бути легко інтегровано у галузі інваріантної складової, такі, як «Мови і літератури», «Мистецтво», «Технології» та «Здоров'я і фізична культура».

Нами були проаналізовані навчальні програми 5-9 класі для загальноосвітніх навчальних закладів перерахованих вище галузей, затверджені наказами Міністерства освіти та науки України і розміщені на сайті Міністерства.

Навчальна програма «Українська література», оновлена відповідно до Наказів Міністерства освіти і науки України №52 від 13.01.2017 та №201 від 10.02.2017, містить компоненти, які знайомлять учнів із НКС українців, що відноситься до усних традицій та форм вираження та до виконавських мистецтв (поетична складова музичних жанрів) із запропонованим вчителю орієнтовним об'ємом, який він має право змінювати.

У 5-му класі із 70 годин (уроків), відведених на вивчення предмету «Українська література» на ознайомлення із міфами та легендами давніх українців відводиться 4 години, на ознайомлення із народними казками – 4 години, на загадки, прислів'я і приказки – 2 години (вивчення напам'ять не передбачено).

У 6-му класі із 70 годин на вивчення календарно-обрядових та колискових пісень відводиться 6 годин. Запропоновано до ознайомлення 8 пісень літнього циклу (як зазначено – «на вибір», тобто, вочевидь, одна), 5 пісень зимового циклу («на вибір»), 3 пісні весняного циклу («на вибір») та 2 колискові. Передбачено вивчення напам'ять 2-х пісень на вибір учня. Серед набутих ключових компетентностей учня за цей період – висловлення «судження про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь». В результаті вивчення календарно-обрядових пісень у учня повинно сформуватися «емоційно-ціннісне ставлення» - «прагнення відроджувати й вивчати оригінальну творчість народу; ...гордість за свій талановитий народ».

У 7-му класі із 70 годин на ознайомлення із суспільно-побутовими піснями (козацькі та чумацькі пісні; 2 пісні на вибір вчителя) та коломийками відведено 4 години (передбачено вивчення напам'ять однієї пісні). Серед набутих ключових компетентностей – висловлення «судження про роль народної пісні в житті людини; про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь; розуміє важливість відродження народної творчості для сьогодення».

У 8-му класі із 70 годин на ознайомлення із історичними піснями (3 пісні на вибір вчителя; вивчення напам'ять не передбачено) та піснями Марусі Чурай (3 пісні, вивчення напам'ять пісні «Засвіт встали козаченьки») відведено 6 годин, вивчення думи «Про Марусю Богуславку» - 3 години (вивчення напам'ять не передбачено).

У 9-му класі із 70 годин на ознайомлення із родинно-побутовими піснями (2 пісні на вибір; вивчення напам'ять не передбачено) відведено 2 години, на ознайомлення з народними баладами (2 пісні, вивчення напам'ять не передбачено) – 2 години.

Спадає у вічі ряд невідповідностей стосовно вивчення НКС у структурі навчальної програми. З одного боку, є невідповідність між часом, відведеним на вивчення пісенної спадщини українців у 6-9 класах та об'ємом охоплених жанрів і кількістю пісень, з якими запропоновано ознайомитися. Для вивчення запропонованих жанрів кількість часу є замалою, а для ознайомлення із обов'язковими за програмою піснями – зavelикою. Навчальною програмою чітко регламентовано, що «**текстово вивчаються** лише твори, виокремлені в тексті програми **півжирним** шрифтом, інші ж лише називаються» (виділення **півжирним** шрифтом – авторів програми). Це означає, що вчитель не може збільшувати кількості пісень, що вивчаються, а, навпаки, мотивується до зменшення кількості годин, які відведені на вивчення поетичної НКС (право зменшувати або збільшувати кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми дане вчителю навчальною програмою). Це однозначно призводить до кардинального скорочення часу на вивчення НКС у складі предмету «Українська література».

З другого боку, існує невідповідність між замалою кількістю пісень, з якими ознайомиться і вивчить напам'ять учень протягом 6-9 класів та очікуваними розробниками програми набутими учнем компетентностями та емоційно-ціннісним ставленням.

Навчальна програма «Мистецтво» затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Складається із двох компонентів у 5-7 класах – «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» (або викладається інтегрований курс «Мистецтво»), у 8-9 класах передбачає викладання інтегрованого курсу «Мистецтво». НКС представлено у цій програмі нерівномірно: у компоненті «Музичне мистецтво» НКС представлено лише темою 5-го класу «Народна музика». У програмі ніде не зазначено, народна музика якого етносу/етносів і якої країни повинна викладатися. Всього протягом 5-го класу передбачено вивчення 4-х тем: «Музика як вид мистецтва», «Народна музика», «Професійна музика» та «Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (образотворче мистецтво, архітектура, література, театр, цирк, кіно)». На їх вивчення передбачено 35 годин на рік (1 година на тиждень), з них 4 години — резервний час. «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» об'єднані за двома темами - «Музика як вид мистецтва» та «Народна музика», на вивчення яких припадає, відповідно, 15-16 уроків. До «очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів» за цей час, які можна віднести до сфери НКС, відносяться: учень/учениця: називає особливості народних пісень і танців, народних музичних інструментів; дотримується правил співу; виразно виконує народні пісні з елементами театралізації, зокрема обрядові, побутові, історичні та ін.; створює найпростіший ритмічний супровід до пісні; розрізняє тембри співацьких голосів, звучання українських народних інструментів; усвідомлює українську культурну ідентичність, виявляє шану до мистецького надбання українського народу й гордість за нього; пропагує національну культуру через власну художньо-творчу діяльність; виявляє повагу та толерантне ставлення до культурного розмаїття різних регіонів світу (цей пункт означає, що під «Народною музикою» не мається на увазі виключно народна музика українців чи/та етносів, що проживаються на території України, а що програма також може включати викладання народної музики як загального явища музичної культури людства). Зазначено, що «наприкінці 5-го класу учень/учениця виявляє здатність виконувати пісні серед однолітків, у родині з рухами та ритмічним акомпанементом».

Треба відмітити, що «очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» є більшою мірою недосяжні, враховуючи час, відведений на їхнє здобуття, а набута «здатність виконувати пісні з рухами та ритмічним акомпанементом» не відповідає заявленим «очікуваним результатам навчально-пізнавальної діяльності учнів» і не відповідає цілі ознайомлення учнів із пісенною спадщиною українців.

У 6-му класі відсутні теми, які би мали стосунок до НКС. Тема року 7-го класу «Музика: діалог традицій і новаторства» серед «очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів» передбачає, що «учень/учениця орієнтується в особливостях музичної культури рідного краю», проте з контексту немає підстав говорити, що це стосується НКС.

У компоненті «Образотворче мистецтво» НКС, можливо, викладається у темі року 5-го класу «Види образотворчого мистецтва», де присутнє вивчення декоративно-прикладного мистецтва, але без зазначення, що вивчається саме народне мистецтво (чомусь вивчення декоративно-прикладного мистецтва об'єднано разом із вивченням скульптури). Серед «очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів» некоректно зазначено, що «учень/учениця усвідомлює значення творів декоративно-прикладного мистецтва і скульптури у формуванні і збереженні культурної спадщини України й світу».

У 6-му класі відсутні теми, які би мали стосунок до НКС. Тема року 7-го класу «Мистецтво: діалог традицій і новаторства» серед «очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів» передбачає, що «учень/учениця розуміє регіональні особливості й символіку різних видів декоративно-прикладного мистецтва (розпис, кераміка, вишивка, писанкарство, витинанка, народна іграшка тощо; використовує в декоративно-прикладній діяльності символіку традиційної орнаментики й кольору; виконує творчі роботи в різних техніках декоративно-прикладного мистецтва; усвідомлює фундаментальне значення народного мистецтва й цінність особистого внеску в розвиток української культури; розробляє ескізи одягу з урахуванням національних традицій і сучасних тенденцій у моді», що означає, що протягом 7-класу повинна викладатися тематика НКС у сфері традиційних ремесел. Але досягнення очікуваних результатів є абсолютно нереальним, враховуючи об'єм всіх інших результатів, які повинен продемонструвати учень протягом 35 годин навчання за цією програмою.

Протягом 8 та 9 класу (інтегрований курс «Мистецтво») компоненти НКС не вивчаються.

Треба звернути увагу, що навчальна програма «Мистецтво» була затверджена Міністерством освіти і науки України через 7 місяців після включення ЮНЕСКО до Списку НКС, що потребує термінової охорони елементу «Козацькі пісні Дніпропетровщини» та через 1,5 року після включення до Репрезентативного списку НКС людства елемента «Петриківський розпис», проте ці елементи не знайшли відображення у змісті навчальної програми, так само, як і елементи НКС, включені на той момент до Національного переліку елементів НКС України.

Навчальна програма «Трудове навчання» для 5-9 класів затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Нею передбачено 70 годин на рік (2 уроки на тиждень) у 5-6 класах та 35 годин на рік у 7-9 класах (1 урок на тиждень). Предмет «Трудове навчання» є чудовою площадкою для ознайомлення дітей із різноманітними народними промислами. Проте ця площадка розробниками програми практично не використовується.

Навчальна програма кожного року складається із двох розділів, які, вочевидь, відповідають навчальним півріччям. Розділ I – «Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки», розділ II – «Технологія побутової діяльності та самообслуговування». У розділі I міститься «орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів» - виробів, які можуть бути виготовлені протягом навчального півріччя. У 5-му та 6-му класі у розділі I навчальної програми запропоновано виготовлення учнями 30 виробів на основі 19

різноманітних технологій. Зазначено, що «формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється саме на основі об'єктів проектної діяльності, а не технологій, як це було передбачено попередніми програмами». Перелік виробів та технологій у 5-му та 6-му класі ідентичний (за виключенням відсутності виготовлення писанки у 6-му класі, але при зазначеній технології виготовлення писанок). Із 30 виробів лише 5 мають відношення до традиційних ремесел у 5-му класі (лялька-мотанка, декоративний свічник, серветка, вироби з бісеру та писанка) та 4 – у 6-му (ті самі, за виключенням писанки). У програмі зазначено, що протягом 5-6 класу учні опановують 6-10 проектів (виготовлених виробів). Також зазначено, що «практичний результат учнівського проекту має бути: 1) особистісно ціннісним; 2) корисним для сім'ї, родини, класу, школи, громади; 3) соціально зорієнтованим або мати підприємницький потенціал».

Таким чином ймовірність того, що протягом 5-6 класу учні ознайомляться з технологіями традиційних ремесел через виготовлення традиційних виробів надзвичайно низька.

У 7-9 класах кількість проектів, які повинні опанувати учні протягом навчального року значно зменшується, через зменшення кількості уроків в тиждень до одного – у 7-8 класах кількість виробів становить від 4 до 6, у 9-му класі – 2. При цьому у 7 та 8 класі із 47 запропонованих виробів (список виробів ідентичний для обох класів) лише 5 мають безсумнівне відношення до традиційних ремесел (декоративна тарілка, декоративний рушник, декоративна подушка, декоративний вінок, страви української кухні), а у 9 класі – з 8 можливих проектів лише 1 має відношення до традиційних ремесел – «вироби в етнічному стилі».

Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407. У інваріантній (обов'язковій) складовій програми у 5-6 класах у змісті навчального матеріалу зазначені «Рухливі, народні, спортивні ігри та естафети» (без конкретизації, які саме народні ігри заплановані до використання), із 7-го класу «народні ігри» зникають. У 5-7 класах також зазначені «танцювальні вправи» (які, звичайно, можуть не мати жодного відношення до народної хореографії), з 8-го класу «танцювальні вправи» зникають. Серед варіативних модулів, які також запропоновано навчальною програмою, складова НКС частково міститься у варіативних модулях «Городки» (включені народні ігри), «Петанк» (включені народні ігри) та «Рухливі ігри» (обмежено включені народні ігри та елементи народних бойових мистецтв). Народні танці не вивчаються у жодному варіативному модулі. Враховуючи, що згідно вимог навчальної програми варіативні модулі мають вибиратися учнями шляхом опитування, можна передбачити, що ними будуть вибрані більш модні напрямки, ніж ті, де містяться елементи НКС.

Підготовка фахівців у галузі НКС у закладах вищої освіти

Діяльність у сфері вищої освіти регулюється Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 за №1556-VII. У Статті 3 закону (Державна політика у сфері вищої освіти), зокрема, зазначено, що (п.2) «Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності». У п.3 цієї ж статті зазначено, що «Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом: б) визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців». Таким чином, законодавча база узгоджується із зобов'язаннями, взятими на себе Україною відповідно до ст.14 Конвенції про охорону НКС, зокрема п. (а)(ii) – «Кожна держава-учасник, використовуючи всі наявні у її розпорядженні засоби, застосовує зусилля, направлені на забезпечення визнання, поваги і підвищення ролі НКС у суспільстві, зокрема шляхом ... конкретних програм у галузі освіти і підготовки кадрів, призначених для відповідних спільнот і груп». Треба зазначити, що ст.2 Конвенції до нематеріальної культурної спадщини віднесено набагато ширші сфери проявів НКС, аніж охоплюються галуззю мистецької освіти, тобто, підготовка відповідних кадрів не може бути виключно прерогативою закладів мистецької освіти. Крім того, під підготовкою кадрів мається на увазі не виховання носіїв НКС, а підготовка кваліфікованого персоналу, який може виконувати адміністративні, менеджерські, дослідницькі та інші функції для конкретних спільнот, які практикують, зберігають та передають свою НКС.

Відповідно до ст.13 п.1 пп.7 закону «Про вищу освіту», формування переліку галузей знань і переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти належить до повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки – Міністерства освіти і науки України. Цим же пунктом передбачено, що формування цих переліків здійснюється, зокрема, за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. В свою чергу, відповідно до ст.18 п.1 пп.4, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти формує за поданням закладів вищої освіти (наукових установ) пропозиції, у тому числі з метою запровадження міждисциплінарної підготовки, щодо переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти, і подає його центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки.

До 2015 року у Переліку спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах (затверджений Постановою Кабінету

Міністрів України від 27.08.2010 №787) містилися спеціальності, які задовольняли вимогам ст.14 п. (а)(ii) Конвенції про охорону НКС, зокрема, спеціальності «народна художня творчість (за видами)», «декоративно-прикладне мистецтво (за видами)», «етнологія», «фольклористика». Проте у 2015 році Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова від 29.04.2015 №266, якою згадувана вище постанова була скасована і затверджено новий перелік спеціальностей, в якому всі перераховані вище спеціальності відсутні. Тому на даний момент ВНЗ України не присвоюють спеціальностей, необхідних для виконання Конвенції про охорону НКС, хоча відповідні кафедри у деяких ВНЗ ще існують (наприклад, кафедра фольклористики та кафедра етнології та краєзнавства у Київському Національному Університеті ім.Т.Шевченка, кафедра музичного фольклору у Рівненському державному гуманітарному університеті, кафедра української фольклористики та кафедра етнології у Львівському Національному Університеті ім.І.Франка та інш.). Але відсутність можливості готувати фахівців за профілем кафедр ставить їх під загрозу закриття у найближчий час.

Продовжується підготовка фахівців із різноманітних народних художніх промислів регіону Гуцульщини на кафедрі декоративно-прикладного мистецтва Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України та місцеві переліки елементів НКС

Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України функціонує у відповідності до Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, затвердженого Наказом Міністерства культури України 11.12.2017р. №1319 і зареєстровано у Міністерстві юстиції України 09.01.2018р. за №20/31472. Даний Порядок було розроблено Експертною радою з питань НКС при Міністерстві культури України спільно із відповідальними працівниками Мінкультури.

Фактично Національний перелік функціонує із 2012 р. - був створений Наказом Міністерства культури України від 14.12.2012 р. №1521 «Про затвердження зразка облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України», яким було визначено перші 6 елементів НКС. Їхнє визначення відбувалося без участі носіїв елементів, адміністративним порядком з боку тодішнього керівництва Мінкультури. Після створення Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України у жовтні 2013 року, куди увійшли провідні фахівці у галузі НКС України та єдиний на той момент фасилітатор ЮНЕСКО з Конвенції про охорону НКС, цей орган намагався донести до керівництва Мінкультури бачення про необхідність дотримання положень Конвенції про охорону НКС стосовно участі носіїв НКС у процесі висунення елементів до Національного переліку елементів НКС України та стосовно живого характеру елементів, які повинні бути представлені у списку (на той момент у списку фігурував один елемент, який мав виключно сценічну форму побутування в межах однієї театральної установи). Для внесення елементів до Національного переліку була розроблена форма облікової картки на основі інвентаризаційного запитальника, розробленого Секретаріатом ЮНЕСКО та проведена робота стосовно виявлення носіїв перших 6-ти елементів НКС у Національному переліку, в результаті чого Наказом Міністерства культури України від 07.11.2014 №951 були вилучені 2 елемента, які не відповідали вимогам Конвенції ЮНЕСКО (один елемент – як неживий, і один елемент – через неможливість визначення носіїв елементу) та затверджено форму облікової картки. За участі носіїв елементів, включених до Національного переліку у 2012 році, були заповнені облікові картки на елементи.

Від моменту створення Експертної ради Міністерством культури України на неї було покладено завдання надавати експертні висновки стосовно елементів НКС України, які претендують бути включеними до Національного переліку та стосовно елементів, які претендують бути включеними до списків ЮНЕСКО. Тому всі елементи, які були включені до Національного переліку, починаючи із 2014 року, пройшли рекомендацію з боку Експертної ради. На підставі рекомендацій Експертної ради Міністерством культури України приймалися відповідні накази стосовно включення елементів НКС до Національного переліку.

Згідно до Порядку ведення Національного переліку елементів НКС України облікові картки на елемент НКС можуть подаватися до Мінкультури органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, творчими спілками, громадськими об'єднаннями, діяльність яких пов'язана з охороною НКС.

Формою облікової картки запроваджене надання згоди носіїв елементу на включення елементу до Національного переліку елементів НКС України, яка є обов'язковим додатком до облікової картки.

На даний момент до Національного переліку включено 17 елементів. Підготовка облікових карток на всі елементи здійснювалася при активній участі носіїв елементів місцевими ініціативними групами (частина з них була представлена місцевими органами самоврядування, частина – неурядовим сектором, зокрема, безпосередньо носіями елементу), через що всі елементи мають локальний характер побутування і відображають активність представників конкретної спільноти.

Такий спосіб наповнення Національного переліку має як плюси, так і мінуси – з одного боку, він стимулює місцеву активність і веде до включення живих елементів, просування та збереження яких дійсно цікаво місцевим спільнотам, а з другого, веде до того, що НКС України представлена у ньому фрагментарно, відповідно до активності спільнот, а не у відповідності до реального поширення того чи іншого елементу, кордони якого лишаються невідомими через пасивність інших спільнот, відсутність програм та робіт з інвентаризації НКС з боку держави і відсутність органу, який би міг стимулювати місцеві спільноти з подібними елементами до координації зусиль у справі збереження та просування свого НКС.

Під час розгляду облікових карток на елементи НКС, на засіданні Експертної ради нею приймається рішення стосовно оцінки стану життєздатності елемента, ризиків та загроз для його подальшого функціонування.

Порядком ведення Національного переліку передбачено здійснення моніторингу стану життєздатності елементів НКС, включених до Національного переліку. Обов'язки з моніторингу стану життєздатності елементів покладено на місцеві органи у сфері культури та уповноважену установу Міністерства культури України – Український центр культурних досліджень. Документом передбачено, що щороку до 20 листопада органи у сфері культури подають до Українського центру культурних досліджень інформацію щодо стану наявних у межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць елементів НКС, включених до Національного переліку та Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства і Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони ЮНЕСКО. В свою чергу, Український центр культурних досліджень до 20 грудня щороку подає до Міністерства культури України узагальнений звіт про стан реалізації Конвенції та моніторингове дослідження про стан життєздатності елементів НКС, включених до Національного переліку та списків ЮНЕСКО, в якому зазначаються фактори, що впливають на життєздатність елементів НКС, заплановані і вжиті заходи для охорони елементів НКС та їх результати. Але у річному звіті Українського центру культурних досліджень за 2018 рік висвітлення результату моніторингу стану

життєздатності елементів НКС, включених до Національного переліку і списків ЮНЕСКО, відсутнє.

Головним недоліком функціонування Національного переліку є відсутність будь-якого законодавчого акту, яким би регулювалися обов'язки держави стосовно охорони елементів, які є включеними до Національного переліку, особливо тих, які знаходяться під загрозою зникнення. Порядком ведення Національного переліку передбачено, що Міністерство культури України протягом місяця від моменту включення елементу до Національного переліку доводить до відома місцевих адміністрацій, на території яких знаходиться елемент, інформацію про включення елементу та рекомендації і пропозиції стосовно його охорони. Натомість відсутні юридичні механізми, які б зобов'язували місцеві адміністрації вживати заходи стосовно охорони елементів.

Порядком ведення Національного переліку не передбачено, що до нього можуть включатися лише елементи, які включені до місцевих переліків НКС. Ініціатор подання має право надсилати пропозицію про включення того чи іншого елементу НКС одразу до Міністерства культури України, минаючи місцевий перелік.

В більшій половині областей України підрозділами державних адміністрацій, які відповідають за культуру, створено місцеві переліки елементів НКС та відповідні Комісії, які приймають рішення про включення елементів. Сайтом Вікіпедія створено об'єднаний інформаційний ресурс (ua.wikimedia.org/wiki/Viki_любить_традиції/Обласний_та_регіональний_перелік), який включає 76 елементів НКС, які представлені у місцевих переліках елементів НКС.

На основі елементів НКС, включених до Національного переліку елементів НКС України установою, уповноваженою Мінкультури на виконання Конвенції про охорону НКС, - Українським центром культурних досліджень - за підтримки Українського культурного фонду було створено сайт «Віртуальний музей елементів НКС України» (virtmuseum.uccs.org.ua), в якому представлена інформація про елементи та їхніх носіїв (текст, фото, відео). В свою чергу Міністерством культури України спільно з Google, без консультування з боку Експертної ради з питань НКС та Українського центру культурних досліджень, у 2019 році було створено сайт «Автентична Україна» (authenticukraine.com.ua), в якому, окрім частини елементів Національного переліку (частина елементів Національного переліку лише перерахована), представлено «елементи» НКС України, які не включені до Національного переліку, а визначені адміністративним чином, без участі носіїв НКС. Також містяться невідповідні до суті Конвенції матеріали про НКС (наприклад, у розділі про області НКС підрозділ «усні традиції та форми вираження» проілюстровано фотографіями про народні танці, ремесла та реконструктивні сценічні форми фольклору).

Включення заходів з охорони елементів НКС України у списках ЮНЕСКО до програм планування

Україна представлена у списках ЮНЕСКО двома елементами НКС. Елемент «Петриківський декоративний розпис як феномен українського орнаментального народного мистецтва» включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства 05 грудня 2013 року, елемент «Козацькі пісні Дніпропетровщини» включено до Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони 30 листопада 2016 року.

Обидва елементи знаходяться на території Дніпропетровської області. Процес їхнього номінування було реалізовано за підтримки Голови Дніпропетровської обласної ради Євгена Удода, який був представником політичної сили, що була усунена від влади в результаті революційних заворушень 2013-2014 років.

Обидва елементи було подано від України за підписами Міністра культури України – Михайла Кулиняка у випадку «Петриківського розпису» та В'ячеслава Кириленка у випадку «Козацьких пісень Дніпропетровщини».

Компетентним органом, відповідальним за місцеве управління та охорону елементу «Петриківський розпис» у номінаційному досьє на елемент зазначено Департамент культури та туризму Петриківської райдержадміністрації.

Компетентним органом, відповідальним за місцеве управління та охорону елементу «Козацькі пісні Дніпропетровщини» у номінаційному досьє на елемент зазначено Дніпропетровську обласну раду.

Після направлення номінаційного досьє від імені України за підписом Міністра культури України, загальна відповідальність за охорону елемента лежить на державних органах України, які, по ідеї, повинні допомагати місцевим органам та носіям охороняти відповідний елемент НКС.

Від моменту включення перерахованих вище елементів НКС до списків ЮНЕСКО, на рівні Міністерства культури України, ані будь-якими іншими центральними органами влади, не було прийнято жодного рішення, направленого на охорону цих елементів. Попереднім керівництвом Міністерства культури України була озвучена позиція, що охороною елементів, включених до списків ЮНЕСКО, повинний займатися той орган, який ініціював їхнє подання і Міністерство культури не вбачає своєї відповідальності за охорону цих елементів.

Через відсутність виконавчої вертикалі між Міністерством культури України та відповідними структурними підрозділами обласних держадміністрацій, Міністерство культури України не давало доручень керівництву Управління культури, національностей і релігій Дніпропетровської облдержадміністрації стосовно вжиття заходів задля охорони елементів НКС у списках ЮНЕСКО. Крім того, через конфронтацію, яка мала місце між Дніпропетровською обласною радою та Дніпропетровською облдержадміністрацією, Управління культури, національностей і релігій Дніпропетровської облдержадміністрації не вважає себе відповідальним за охорону елементів НКС, подання яких зініційовано обласною радою.

Проте Україна повинна звітувати перед Міжурядовим комітетом з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО про заходи, вжиті з метою охорони елементів, внесених до списків ЮНЕСКО – раз на 6 років у випадку елементів, внесених до репрезентативного списку, та раз на 4 роки у випадку елемента, внесеного до Списку термінової охорони. В обох випадках звіт України про заходи з охорони внесених елементів повинен бути поданим до 15 грудня 2020 року.

На даний момент існує небезпечна ситуація відсутності будь-якого органу, відповідального за охорону елементів ЮНЕСКО, що ставить під загрозу міжнародний імідж України.

Попереднім складом Дніпропетровської обласної ради під керівництвом Євгена Удода заходи з охорони елементу «Петриківський розпис» були включені до Програми збереження та розвитку об'єктів культурної і природної спадщини, розташованих на території Дніпропетровської області, на 2014 – 2019 роки (затверджена 31 січня 2014р. №524-25/VI) та передбачене відповідне фінансування з обласного бюджету. Проте заходи з охорони елементу «Козацькі пісні Дніпропетровщини» не були включені до цієї програми, оскільки на момент рішення Міжурядового комітету з охорони НКС про включення елементу до Списку термінової охорони, помінялося керівництво Дніпропетровської облради на представника політичної сили, яка прийшла на той момент до влади.

Через два дні після включення елементу «Козацькі пісні Дніпропетровщини» до Списку термінової охорони, Дніпропетровська облрада затверджує Програму розвитку культури у Дніпропетровській області на 2017 – 2020 роки (рішення від 02.12.2016 р. № 121-7/VII), в якій жодним словом не згадано елемент «Козацькі пісні Дніпропетровщини», натомість передбачена підтримка заходів популяризації елементу «Петриківський розпис». Новим складом Дніпропетровської облради, який розпочав роботу у грудні 2015 року і функціонує дотепер, не було зроблено жодних спроб включити заходи з охорони елементу «Козацькі пісні Дніпропетровщини» до діючих регіональних програм.

Ситуація з охороною елементу «Козацькі пісні Дніпропетровщини» також ускладнюється тим, що у Дніпровському р-ні, на території якого функціонує група носіїв елементу - колектив «Криниця» у м.Підгородне – внаслідок реформ ліквідовано відділ культури, а с.Кочережки Павлоградського р-ну, де функціонує група носіїв елементу – колектив «Першоцвіт» - включене до складу Вербківської об'єднаної територіальної громади з переданням повноважень стосовно управління сферою культури до компетенції ОТГ. В свою чергу с.Богуслав, де функціонує група носіїв елементу – колектив «Богуславочка» - лишилося у складі Павлоградського р-ну.

Приклади діяльності установ, до компетенції яких відноситься сфера НКС

Уповноважена установа: Український центр культурних досліджень

Український центр культурних досліджень (УЦКД) є підвідомчою установою Міністерства культури, молоді та спорту України.

Наказом Міністерства культури України №548 від 27.07.2015 р. УЦКД уповноважений на науково–методичне забезпечення реалізації Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини. Сюди відноситься діяльність з розробки і впровадження методичних рекомендацій щодо імплементації Конвенції про охорону НКС та зі збору і аналізу інформації стосовно реалізації положень Конвенції в Україні.

Крім того, відповідно до Порядку ведення Національного переліку елементів НКС України (затверджений Наказом Міністерства культури України 11.12.2017р. №1319, зареєстрований Міністерством юстиції України 09.01.2018р. за №20/31472) УЦКД уповноважений на здійснення моніторингу життєздатності елементів НКС, включених до Національного переліку шляхом обробки відповідної інформації, що має бути подана органами у сфері культури та через проведення власних досліджень. Треба зазначити, що кошти на проведення власних досліджень стану життєздатності елементів НКС, включених до Національного переліку, в УЦКД відсутні.

Також Порядком ведення Національного переліку елементів НКС визначені чіткі часові межі подання інформації від органів культури стосовно реалізації положень Конвенції, стану життєздатності елементів, включених до Списків ЮНЕСКО і вжитих заходів з охорони, а також життєздатності елементів НКС, включених до Національного переліку. Документом не передбачене подання інформації стосовно вжитих заходів з охорони елементів, включених до Національного переліку, оскільки на законодавчому рівні не існує жодного документу, який би зобов'язував вживати заходів щодо охорони елементів НКС, включених до Національного переліку.

У 2018 році УЦКД виграло грант Українського культурного фонду на створення «Віртуального музею елементів нематеріальної культурної спадщини України», завдяки чому Національний перелік елементів НКС України отримав візуалізацію у мережі Інтернет (www.virtmuseum.uccs.org.ua).

В рамках реалізації проекту зі створення Віртуального музею, у 2018 році УЦКД було проведено Всеукраїнський відкритий конкурс програм збереження і розвитку елементів нематеріальної культурної спадщини «Жива традиція». Конкурс був покликаний виявити та підтримати елементи НКС, які не представлені у Національному переліку. На участь у конкурсі було подано 43 заявки, з яких технічний відбір пройшли 23. За результатами конкурсу було визначено трьох переможців, які отримали фінансові винагороди на розвиток елемента.

Варто зауважити, що подібного роду діяльність УЦКД не повинна залежати від результату конкурсу з отримання гранту Українського культурного фонду, а має бути систематично фінансована по лінії Міністерства культури, молоді та спорту України.

В рамках своєї діяльності УЦКД проводить тренінги із заповнення облікових карток на елементи НКС, що подаються до Національного переліку НКС України та із заповнення номінаційних досьє на елементи, що подаються до Репрезентативного списку ЮНЕСКО для працівників обласних центрів народної творчості та зацікавлених представників спільнот. Стосовно цих тем розроблені та видані відповідні методичні рекомендації.

УЦКД започатковано проведення щорічної Всеукраїнської конференції «Імплементация Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи». Перший раз така конференція відбулася наприкінці 2018 року і об'єднала в собі ключові події року у галузі НКС – презентацію сайту «Віртуальний музей елементів НКС України» та книги «Елементи нематеріальної культурної спадщини України» (підготовано до друку та видано УЦКД), нагородження переможців конкурсу «Жива традиція», вручення премії Міністерства культури України за збереження та охорону НКС.

УЦКД адмініструє конкурсну програму Міністерства культури, молоді та спорту України «Малі міста – великі враження», яка містить проекти, пов'язані з НКС.

Представники УЦКД у травні 2019 року введені до складу конкурсної комісії конкурсу «Кращі практики місцевого самоврядування» Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Конкурс містить тему «Розвиток, заснований на особливостях регіонів та громад» і передбачає підтримку проектів, направлених на розвиток громад на основі локальної ідентичності (звичаї, обряди, кухня, ремесла, природа, історія тощо).

Наукова установа: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського Національної академії наук України

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського Національної академії наук України є однією з провідних наукових установ, яка працює на ниві збереження документації про словесний, музичний фольклор, звичаї, обряди, традиції, народні художні промисли України, займається науковим осмисленням зафіксованих явищ, публікацією матеріалів та здійсненням польових досліджень сучасних явищ НКС України. Крім того, до компетенції Інституту відноситься дослідження широкого спектру історичних та сучасних мистецьких явищ України, які не стосуються НКС.

В структурі Інституту є чотири відділи, до компетенції яких повністю або частково відноситься НКС - відділ «Український етнологічний центр», відділ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва (частково), відділ української та зарубіжної фольклористики, відділ музикознавства та етномузикології (сектор етномузикології). Кожний відділ працює згідно

затвердженої планової теми та визначеної, відповідно до планової теми, форми роботи.

Планові теми поділяються на загально-інститутські, на виконання яких Інститут уповноважується Президією Національної академії наук України і у виконання яких включаються всі відділи, і внутрішньо-відділівські, формування яких відбувається всередині відділів, з подальшим затвердженням Науковою радою Інституту та президією НАНУ. На даний момент Інститут виконує дві загально-інститутські теми: 5-тирічну тему (2017-2021 роки) «Українська культура в контексті національного гуманітарного дискурсу та сучасних європейських студій» та 1,5-річну тему (2-ге півріччя 2018-2019 роки) «Сучасні мистецькі та етнокультурні процеси в Україні: між постколоніалізмом та глобалізацією». Також профільними відділами виконуються наступні внутрішньо-відділівські планові теми: відділом образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва – 4-річна планова тема (2019-2022 роки) «Декоративне мистецтво України: народне і професійне, історія і сучасність, теоретичне осмислення», відділом української та зарубіжної фольклористики – 3-річна планова тема (2018-2020 роки) «Українсько-західноєвропейські міжкультурні та наукові зв'язки: від діалогу до інтеграції», відділом музикознавства та етномузикології – 4-річна планова тема (2019-2022 роки) – «Регіонально-жанрова антологія українського музичного фольклору. Музичний фольклор Центрального та Східного Полісся». Результативними формами виконання всіх перелічених планових тем є публікації книжок та колективних монографій. Наприклад, відділом «Український етнологічний центр» за загально-інститутською 5-річною темою передбачено випуск однойменної з назвою планової теми колективної монографії та 4 індивідуальних праць, за загально-інститутською 1,5-річною темою – колективної монографії «Етнокультурні трансформації в модерному українському суспільстві: проблеми, вектори розвитку», відділом образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва за загально-інститутською 5-річною темою передбачено випуск колективної монографії «Художнє перетворення та культурні видозміни в декоративному мистецтві України», за 1,5-річною інститутською темою – колективної монографії «Декоративне мистецтво в Україні кінця ХХ – поч. ХХІ ст.», за 4-річною внутрішньо-відділівською темою – однойменної з назвою теми колективної монографії та 3 індивідуальних праць, відділом української та зарубіжної фольклористики за 5-річною загально-інститутською темою – колективної монографії «Фольклорні пограниччя європейських країн: історія та сучасність» та індивідуальної праці «Обрядовий фольклор Чернігівсько-Гомельського пограниччя», за 1,5-річною загально-інститутською темою – колективної монографії «Сучасні аспекти дослідження міжетнічних зв'язків у фольклорі», за 4-річною внутрішньо-відділівською темою – колективної монографії «Фольклорна спадщина України як цивілізаційна складова сучасної Європи: дослідження міжетнічних процесів», науковий збірник «Фольклор українців Польщі (польові записи з Лемківщини та Підляшшя)» та 9 індивідуальних праць, відділом музикознавства та етномузикології (сектором етномузикології) за загально-інститутською 1,5-річною темою – випуск колективної монографії «Музичний фольклор України та традиційне виконавство

в умовах глобалізації» та за 4-річною внутрішньо-відділівською темою - випуск 2-томної антології музичного фольклору Центрального та Східного Полісся та 2-х індивідуальних праць.

Також відділом «Український етнологічний центр» здійснюється підготовка та випуск багатотомного видання «Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів». У 2016-2018 роках було видано 5 томів.

За результатами виконання планових тем не передбачено створення електронних баз даних. Для реалізації планових тем співробітниками Інституту обмежено здійснюються експедиційні виїзди (через відсутність фінансування на експедиційні статті витрат), але експедиції підкорені виключно завданням подальшого наукового опису та осмислення, а не цілям формування бази елементів НКС.

При Інституті існує відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів, тому Інститут може відігравати величезну роль у збереженні інформації про НКС минулих років, її публікації та надання доступу до цієї інформації відповідним спільнотам. Наразі величезний архів Інституту – 66 фондів, які містять 27000 одиниць збереження – знаходиться в процесі оцифрування, що є фактором, який обмежує доступ до нього. Серед рукописних матеріалів архіву своєю величезною цінністю вирізняється фонд Всеукраїнської етнографічної комісії Української академії наук, яка існувала у 1921-1933 рр., і містить відомості про фольклор та етнографію України тих часів. Цей фонд має поганий стан збереженості та потребує негайних заходів консервації, зокрема, зберігання у безкислотних папках, на придбання яких у Інституту відсутні кошти.

Матеріально-технічна база архіву на даний момент потребує модернізації, зокрема, придбання аудіо обладнання для здійснення процесу високоякісного оцифрування аудіофондів. Також для прискорення процесу оцифрування необхідно збільшити кількість працівників, які працюють у відділі, що, наразі, є неможливим через фінансові обмеження, які має Інститут.

Музейна установа: Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара»

НЦНК «Музей Івана Гончара» являє собою зразок музейної установи, в якій сполучаються звичні форми музейної роботи, як то експонування предметів народного мистецтва, організація виставок, з формами представлення української традиційної культури як живого явища, яке продовжується і має всі права на існування у столичному мегаполісі 21-го століття.

Музей виник на основі приватної колекції Івана Гончара, початок формування якої відноситься ще до 50-х років ХХ ст. У 1993 році музей отримав статус державної установи, у 1999 році його було трансформовано в Український центр народної культури «Музей Івана Гончара» для реалізації ідейних задумів Івана Гончара щодо подальшого розвитку музею як багатофункціонального осередку традиційної народної культури українців. У 2009 році Указом Президента України установі було присвоєно статус «національний».

Попри цей статус, НЦНК «Музей Івана Гончара» знаходиться у підпорядкуванні Департаменту культури Київської міської державної адміністрації та фінансується з міського бюджету, що накладає свій відбиток на об'єм підтримуваних з боку міської влади активностей музею, зокрема, обмежує його можливості щодо реалізації всеукраїнських проектів.

Формування концепції музею відбулося задовго до появи Конвенції про охорону НКС, тому його діяльність скерована не на виконання Конвенції, а на виконання власних статутних завдань та сформованих відповідно до них річних планів діяльності.

НЦНК «Музей Івана Гончара» створювався з метою представлення та популяризації традиційної культури саме українського етносу у автентичних формах і він продовжує виконувати цю функцію. Музей також надає свою територію для проведення виставок та заходів з представлення традиційних культур інших народів, які проживають в Україні (наприклад, кримських татар, болгар), якщо їхня концепція представлення, естетичне подання та змістовне наповнення відповідають концепції музею.

Діяльність музею з представлення автентичної традиційної народної культури українців, не зважаючи на те, що критерій автентичності не застосовується та не підтримується Конвенцією про охорону НКС, може бути взірцем для національно-культурних товариств інших етносів України стосовно того, яким чином повинна бути представлена їхня народна культура.

«Музей Івана Гончара», відповідно до статутних завдань, також виконує функцію майданчику для живих проявів традиційної народної культури, надаючи простір для репетицій фольклорних ансамблів, для функціонування двох шкіл традиційного українського танцю (ансамблів «Божичі» та «Буття») та дитячої школи «Орелі», проведення майстеркласів з народних ремесел.

Окрім того, щороку музей проводить дитячий фольклорний фестиваль «Орелі», фестиваль кобзарсько-лірницького мистецтва «Кобзарська Трійця», 3 ярмарки народних ремесел, організовує проведення народних свят, які мають актуальність в умовах міста.

Окремою ділянкою роботи є здійснення експедиційних виїздів в села та здійснення аудіо та відео фіксації живих проявів сучасної народної культури. Музей був українським партнером міжнародного проекту «Поліфонія» (www.polyphonproject.com), що здійснювався за підтримки програми Євросоюзу «Креативна Європа», який дозволив зібрати величезну колекцію українських народних пісень у виконанні сучасних сільських колективів з усіх регіонів України.

ЧАСТИНА II. Потреби та рекомендації

II.1. Загальні потреби щодо імплементації Конвенції ЮНЕСКО 2003 р. про охорону НКС в Україні

- Необхідність розробки всеохоплюючої системної державної політики щодо реалізації Конвенції, на заміну спорадичної та фрагментарної політики у цій сфері, що проводиться дотепер;
- Необхідність постійної та сталої програми охорони НКС, із залученням широкого кола учасників і осягненням різних регіонів та спільнот в країні;
- Необхідність подальшого розвитку діючого національного законодавства з метою забезпечення ширшого представлення у ньому НКС, поєднуючи розробку відповідних законодавчих документів з практичними кроками із їхнього впровадження;
- Необхідність здійснення кроків з імплементації Конвенції 2003 р. також у інших сферах окрім культури, наприклад, молодіжної політики, науки, сільського господарства, регіонального розвитку, соціального розвитку, навколишнього середовища, охорони здоров'я;
- Необхідність координації зусиль для здійснення заходів із підвищення обізнаності про охорону НКС;
- Необхідність започаткування загальнонаціональної програми інвентаризації НКС у різних частинах країни;
- Необхідність підсилення політики охорони елементів НКС після їх внесення до Національного переліку та регіональних списків НКС;
- Необхідність розроблення загальної державної політики щодо інтеграції тем, пов'язаних із НКС, до освітніх програм, включаючи залучення молодого покоління, на скільки це можливо, до інвентаризації, промоції та передачі НКС;
- Необхідність підсилення потенціалу країни у сфері охорони НКС відповідно до політики та практики Програми ЮНЕСКО з розбудови потенціалу.

II.2. Законодавство та політика

a. Потреби

- Необхідність затвердження спеціального закону щодо охорони НКС як першочергова міра для країни;
- Необхідність створення загальної стратегії та плану дій для посилення охорони НКС в Україні;
- Необхідність гармонізації чинного законодавства з принципами Конвенції 2003 р. та запровадження спеціальних положень щодо її імплементації у базових законах України - як тих, що стосуються сфери культури, так і з інших сфер;

- Необхідність спеціального регулювання, сфокусованого на НКС, у різних законах та державних програмах розвитку (наприклад, у сферах регіонального розвитку, освіти, туризму, сільського господарства, охорони здоров'я тощо);
- Необхідність законодавчого регулювання фінансової підтримки діяльності, націленої на охорону НКС в Україні;
- Необхідність плану дій для охорони НКС в Україні, із особливим фокусом на традиціях, які потребують термінової охорони.

b. Рекомендації

- Здійснити кроки щодо розроблення спеціального закону про НКС та внесення змін до існуючих законів, із супроводженням нормативними актами, безпосередньо направленими на виконання Конвенції ЮНЕСКО 2003р.;
- Інтегрувати термін НКС у документи на державному рівні, зокрема, розширивши поняття «культурна спадщина», та підвищити рівень обізнаності щодо необхідності охорони НКС;
- Помістити охорону НКС у список пріоритетів у всіх законодавчих документах галузі культури, так само, як у законодавстві суміжних областей, наприклад, регіонального розвитку, освіти, сільського господарства, охорони здоров'я тощо;
- Залучити представників Експертної ради з питань НКС до всіх комітетів з прийняття рішень щодо нових законів та законодавчих заходів у сфері культури, так само, як і до комітетів з питань освіти, молоді, науки, сільського господарства, регіонального розвитку, навколишнього середовища, охорони здоров'я, туризму тощо;
- Забезпечити присутність носіїв та спільнот, які практикують НКС, у публічних та експертних дискусіях, присвячених питанням охорони НКС в Україні;
- Запровадити спеціальні законодавчі норми стосовно НКС у законах про освіту;
- Запровадити спеціальні законодавчі норми стосовно НКС у законах щодо регіонального розвитку та туризму;
- Розробити спеціальний законодавчий акт та урядове розпорядження для вираження визнання організаціям та практикам, які працюють у сфері НКС, та для стимулювання громад до участі в активностях з охорони НКС;
- Розробити законодавчий акт, який би давав особливий пріоритет НКС, що знаходиться у небезпеці та під загрозою зникнення, і міг би стимулювати термінові заходи для її охорони;
- Запустити спеціальну програму політики щодо НКС та регіонального розвитку з акцентом на культурне картографування та інвентаризацію НКС в різних частинах країни (за участю місцевих шкіл, музеїв та культурних інституцій) та її відображення на спеціалізованому веб-сайті;

II.3. Інституційна та адміністративна інфраструктура

a. Потреби

- Необхідність концентрації діяльності Міністерства культури, молоді та спорту стосовно реалізації Конвенції 2003 року в одній спеціалізованій установі. Представництва такої установи можуть бути створені в регіональних органах влади у головних адміністративних районах країни;
- Необхідність посилення співпраці та координації між існуючими інституціями та ключовими учасниками, залученими у діяльність стосовно НКС (урядом, носіями, громадськими організаціями, спеціалізованими установами, меншинами тощо);
- Необхідність більшого включення міністерств та інституцій з інших сфер, ніж культура, якщо їхня робота та дії впливають на охорону НКС;
- Необхідність розвитку більш тісної співпраці з регіонами та між ними, щоб подолати концентрацію активностей з охорони НКС у столиці і ширше залучити місцеві адміністрації і інституції до діяльності, пов'язаної з охороною НКС;

b. Рекомендації

- Підсилити повноваження та відповідальність Українського центру культурних досліджень як підрозділу, уповноваженого Міністерством культури України на виконання Конвенції 2003 р., і який відіграє координуючу роль серед установ, що займаються НКС в країні. Цей підрозділ може наповнювати та вести Національний перелік, здійснювати моніторинг життєздатності елементів НКС, включених до Національного переліку та списків ЮНЕСКО, підтримувати носіїв, розробляти державні програми щодо охорони НКС, управляти Премією за збереження та охорону НКС тощо. Цей підрозділ міг би бути підтриманий консультативним органом з питань НКС, до складу якого могли би входити представники різних установ та ключових учасників (також громадські організації та спільноти), з регулярними засіданнями для започаткування політики та практики кращої імплементації Конвенції 2003 року;
- Запровадити декілька регіональних представництв Українського центру культурних досліджень у головних адміністративних районах країни;
- Започаткувати електронний портал для висвітлення діяльності у сфері НКС (підтримуваний Міністерством культури) та використовувати цей ресурс для покращення комунікації та координації між зацікавленими сторонами та інституціями у сфері НКС у різних частинах країни;
- Підсилити залучення неурядових організацій до діяльності у сфері НКС, наприклад, шляхом створення реєстру ефективних практик з охорони НКС, які здійснюють носії, громади та різні зацікавлені сторони, що працюють у сфері культури, до спільних активностей з підвищення обізнаності, медіа-подій, публікацій тощо;

- Активніше інтегрувати мережу місцевих музеїв та культурних центрів у країні до діяльності з охорони НКС, через започаткування загальної програми з фокусом на НКС, розрахованої на їхню участь (наприклад, для інвентаризації та оцифрування НКС на місцевому та регіональному рівнях, для розвитку виставкових та освітніх активностей, присвячених живим традиціям тощо);
- Повніше налагодити співпрацю з громадами, носіями та практиками, що діють у сфері НКС, наприклад, через започаткування загальнонаціональної програми з охорони НКС, через розробку реєстру видатних носіїв живих традицій та через активне залучення носіїв до передачі НКС. Для цього кожен місцевий музейний та культурний заклад (або відділ культури місцевої / регіональної адміністрації) може створити доступний в Інтернеті реєстр видатних носіїв місцевих традицій та запрошувати їх до освітньої та тренінгової діяльності у поважних інституціях і для різних культурних подій. Також цим видатним носіям можуть бути надані символічні нагороди та подальше визнання (з можливими фінансовими стимулами), виходячи з кількості проведених занять або студентів, яким вони зуміли передати свої знання та вміння.
- Поглибити партнерство з культурними установами та мистецькими організаціями для підтримки підвищення обізнаності та промоції НКС;
- Вжити заходів щодо створення нових структур, на кшталт Центру народного мистецтва та ремесел (як окремої одиниці, або у складі існуючої установи), які будуть розвивати активності, спеціально сфокусовані на передачі знань та вмінь з традиційного мистецтва та ремесел в Україні;

II.4. Фінансування

a. Потреби

- Необхідність спеціальної статті в державному бюджеті для підтримки діяльності з охорони НКС, з чітким, прозорим та ефективним механізмом використання та розподілу коштів;
- Необхідність гарантії фінансування для запуску всеохоплюючої довготривалої програми з охорони НКС, після консультацій з експертами і з вказівками щодо відповідних та ефективних заходів з довготривалим та стійким ефектом;
- Необхідність ефективних механізмів для підтримки та стимулювання носіїв НКС до передачі їхніх знань та навичок молодому поколінню;

b. Рекомендації

- Передбачити спеціальне асигнування у державному бюджеті з цільовим призначенням на охорону НКС, як складову всеохоплюючої довготермінової програми з охорони НКС в Україні, особливо для підтримки життєздатності елементів, включених до Національного переліку;

- У різних законах для таких секторів, як освіта, сільське господарство, регіональний розвиток, соціальне забезпечення та туризм передбачити можливості для фінансового стимулювання діяльності, яка включає також охорону культурних традицій;
- В законах про туризм передбачити міри для фінансової підтримки діяльності, націленої на промоцію та охорону НКС в Україні;
- Розробити міри стосовно зниження податків для установ та організацій, які підтримують і роблять внесок у діяльність з охорони НКС;
- У законах щодо регіонального розвитку запровадити систему фінансових стимулів для носіїв локальної НКС, які активно залучені до передачі своїх знань та вмінь молодому поколінню (подібна система може бути розроблена у співпраці Міністерства культури, молоді та спорту та Міністерства освіти і науки);
- Використовувати можливості, які надаються механізмами міжнародної допомоги ЮНЕСКО з Фонду НКС для діяльності з інвентаризації, так само, як і іншими міжнародними фондами для охорони культурної спадщини;

II.5. Підвищення обізнаності

a. Потреби

- Необхідність розроблення широкої освітньої кампанії та кампанії з підвищення обізнаності стосовно охорони НКС на національному рівні, пропагуючи концепти Конвенції 2003 року, об'єм і значення НКС;
- Необхідність більш повного використання можливостей, які надаються медіа (телебачення, радіо і, особливо, Інтернет) для промоції активностей з охорони НКС і охоплення ширшої аудиторії зацікавлених сторін і донорів такої діяльності;
- Необхідність більш активного залучення молодого покоління як партнерів діяльності з підвищення обізнаності;
- Необхідність кращої інтеграції політики і практики охорони НКС з новітніми технологіями і засобами комунікації;

b. Рекомендації

- Розробити спеціальний план з підвищення обізнаності для популяризації охорони НКС в Україні як загальну програму на національному, регіональному та місцевому рівнях в країні. Такий план буде координувати діяльність з промоції НКС у різних медіа, Інтернеті, публікаціях і під час громадських заходах, і сприятиме координації задіяних сторін і досягненню вищого суспільного ефекту;
- Започаткувати політику у всіх державних медіа присвячувати щодня або щотижня час на висвітлення практик у галузі НКС. Це могла би бути спеціальна програма «НКС в Україні», яка би відображала стан та умови побутування живих традицій, показувала спільноти та їхні зусилля з охорони НКС, освітні практики у цій діяльності, традиції у різних регіонах і процес їхньої інвентаризації і т.д.

Загалом, у законах, що стосуються діяльності телебачення та радіо в Україні, могло би бути внесене положення, що щонайменше одна програма і період часу 1-2 години на тиждень повинні бути присвячені подібним програмам, і для їхнього створення повинні бути залучені відповідні консультанти, як то експерти з НКС, носії НКС і відповідні культурні інституції;

- Розробити календар публічних подій, присвячених НКС (фестивалі, виставки, тренінги та ін.) і промотувати цей календар через вебсайт Міністерства культури, молоді та спорту України;
- Підтримувати успішні практики фестивалів та ярмарків традиційних ремесел, при цьому особливий акцент робити на життєздатності культурних традицій і необхідності їх постійної передачі з покоління в покоління;
- Заохочувати участь громадськості у інвентаризації та охороні НКС, використовуючи при цьому можливості, які надаються Інтернетом та новими комунікаційними технологіями;
- Збільшити залучення молодих осіб до діяльності з підвищення обізнаності про НКС на місцевому, регіональному та національному рівнях, особливо через освітні програми і проектну діяльність, здійснювану місцевими адміністраціями та громадськими організаціями;
- Продовжити підготовку популяризаторських матеріалів (книги, альбоми, аудіовізуальні матеріали, підручники, брошури та ін.), присвячених живим традиціям в Україні;
- Розробити електронну платформу для хороших практик з охорони НКС в Україні і сприяти її використанню та оновленню, з розміщенням інформації з різних регіонів і громад в країні;

II.6. Інвентаризація

a. Потреби

- Необхідність впровадження загальнодержавної програми з інвентаризації НКС на місцевому та регіональному рівнях у різних частинах України;
- Потреба у кращому поширенні у суспільстві інформації про ініціативи та результати інвентаризації НКС у країні та у повнішому залученні різних прошарків населення (особливо молоді) до процесу інвентаризації;
- Необхідність підвищення рівня доступності (шляхом впровадження онлайн-платформ) до проектів з інвентаризації у різних регіонах країни;
- Необхідність розробки практик та заходів з метою охорони елементів НКС після включення їх до Національного переліку та регіональних переліків НКС у країні;
- Необхідність розробки інвентарних переліків НКС, яка знаходиться під загрозою зникнення, а також вживання подальших заходів для запобігання цьому процесу за участі громад та інших пов'язаних сторін;

b. Рекомендації

- Підготувати проект загальнонаціональної програми з інвентаризації НКС у країні з практичними вказівками та залученням громад і відповідних установ до процесу інвентаризації;
- Залучити місцеві органи влади та установи до цієї загальнонаціональної програми з інвентаризації живої спадщини на місцевому та регіональному рівнях. Координувати зусилля щодо проведення інвентаризації НКС у різних регіонах України;
- Налагодити партнерство та співпрацю між установою, відповідальною за ведення Національного переліку та установами, відповідальними за ведення місцевих/регіональних переліків, з відповідними вказівками та настановами для місцевих інституцій про принципи та практики інвентаризації;
- Впровадити електронну платформу для програми інвентаризації на сайті Міністерства культури, молоді та спорту України та просувати цю програму як пріоритетний проект упродовж п'ятьох наступних років. Підтримувати стійкий зв'язок між процесом інвентаризації, оцифруванням документації НКС та практиками підвищення обізнаності щодо НКС, її промоції та освіти у цій галузі;
- Ініціювати підготовку окремого переліку та віртуальних баз даних з НКС, що перебуває під загрозою зникнення в країні;
- Ініціювати підготовку інвентарних переліків про різні сфери НКС, наприклад, традиційний спів і танець, традиційні ремесла тощо;
- В межах загального процесу інвентаризації розробити регіональні та національні списки видатних носіїв НКС з наголосом на їхній діяльності з передавання традиції молодшим поколінням;
- У процесі інвентаризації приділити особливу увагу інвентаризації НКС різних етнічних та культурних груп в Україні (татар, поляків, ромів тощо);
- Завдяки такій загальнонаціональній програмі інвентаризації НКС, скористатися можливістю задокументувати сьгоднішні живі традиції в країні та оцифрувати візуальні, документальні й аудіо матеріали з культурних традицій в Україні (з відповідними нормами використання та захистом прав власності на ці дані);
- На основі польової експедиційної роботи з дослідження та інвентаризації на місцях, використати це як можливість для створення документальних фільмів та проведення промоційних заходів про НКС та її охорону;
- Створити віртуальні бази даних щодо якісних практик охорони НКС у різних частинах України (це може бути основою для теле- та радіопередач і документальних фільмів про НКС);
- В межах цієї загальнодержавної програми з інвентаризації НКС, наголосити на важливості життєздатності та передавання живих традицій, а також передбачити практики, що допоможуть підвищити життєздатність НКС унаслідок процесу інвентаризації;

- Стимулювати партнерство зі школами мистецтв, митцями та мистецькими організаціями задля відродження традицій та використання їх як ресурсу для творчості;
- Запровадити окрему програму з відновлення колишніх традицій (особливо ремесел і побутових практик), яка б залучала зібрані існуючі архівні матеріали, що репрезентують колишнє існування традицій, передбачала спілкування з старшими членами громад про наявні знання щодо таких практик та вживання заходів задля постійного побутування цих традицій у громадах у довгостроковій перспективі;
- Продовжувати докладати зусилля щодо залучення коштів для заходів з інвентаризації від державних програм, кампаній з пожертвувань та міжнародних програм, таких як Фонд нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО та інших програм фінансування у сфері культури;
- Впровадити механізм постійного спостереження та вживання подальших заходів з охорони після включення елементів НКС до Національного переліку (так само, і регіональних переліків).

II.7. Освіта

a. Потреби

- Потреба у загальному стратегічному програмному документі для широкого представлення НКС та її охорони у шкільній програмі та позанавчальних заходах;
- Необхідність ширшого втілення концептів НКС та її охорони на всіх освітніх рівнях – у початковій та середній освіті, університетах та неформальній освіті, а також у підручниках та у позанавчальній діяльності;
- Необхідність більш повного залучення вчителів та учнів у заходах, що стосуються охорони НКС;
- Необхідність підготовки фахівців, компетентних у проведенні комплексу заходів щодо різних форм охорони НКС;

b. Рекомендації

- Підготувати програмний документ щодо підсилення присутності НКС та її охорони в освітній системі України;
- Створити спільну програму між Міністерством культури, молоді та спорту України та Міністерством освіти і науки України, зосереджену саме на НКС та її присутності в системі освіти;
- Збільшити кількість годин на вивчення НКС в межах обов'язкових шкільних предметів, таких як українська література, музика, мистецтво, трудове навчання та фізичне виховання;

- Впровадити програми та практику, спрямовану на охорону НКС, у навчальні програми старшої школи, наприклад, практики інвентаризації місцевої спадщини на уроках літератури, музики та мистецтва; оцифрування НКС на заняттях з інтернет-технологій; розробка теми промоції НКС на комп'ютерних заняттях та заняттях з веб-дизайну; вивчення традиційних танців на заняттях з фізичного виховання тощо;
- Заохочувати розробку курсів позанавчальної програми про НКС, які передбачатимуть польові експедиційні виїзди та взаємодію зі спільнотами, що практикують НКС. Стимулювати практику передачі місцевої НКС у шкільній діяльності.
- Розглянути можливість створення спеціалізованих державних вищих навчальних закладів (I або II рівнів акредитації), зосереджених на традиціях НКС, наприклад, училище (коледж) традиційної музики та танців, або училище (коледж) традиційних ремесел. Такі навчальні заклади (розташовані в столиці чи в інших великих містах країни) залучатимуть талановитих молодих людей, які мають навички з різних традиційних мистецтв та ремесел, і зможуть підготувати їх до професійної реалізації, пов'язаної з НКС;
- Надати вказівки та забезпечити підготовку вчителів шкіл з метою формування їхнього потенціалу для інтегрування НКС у викладання;
- Розробити формат літніх шкіл (під час шкільних канікул), що орієнтовані на НКС та залучають молодь до спостереження, навчання та практикування живих традицій, наявних у різних частинах країни;
- Розглянути важливість неформальної освіти в якості можливості для розширення знань та вмінь із практик охорони НКС;
- Використати можливості розробки програм з онлайн-навчання через Інтернет або через нові комунікаційні технології;
- Запровадити підготовку фахівців з управління та різних форм охорони НКС, як це визначено у Конвенції 2003р., у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації;

II.8. Нарощування потенціалу

a. Потреби

- Необхідність подальшого роз'яснення серед різних ключових учасників охорони НКС основних концепцій та принципів Конвенції 2003 р. та політики щодо її реалізації на національному рівні;
- Потреба в консультаціях та тренінговій підтримці для розвитку політики та законодавства щодо НКС, а також реалізації Конвенції на місцевому та регіональному рівнях;
- Потреба в навчальних заходах для вчителів середньої школи, музейних працівників та працівників закладів культури в різних частинах України;

- Необхідність зміцнення компетентності для проведення інвентаризації НКС в різних частинах країни, та з огляду на подальші заходи щодо охорони НКС;

b. Рекомендації

- Організувати навчальні семінари в різних частинах України, спрямовані на різні зацікавлені сторони, розроблені спеціально для викладачів середньої школи, музейних спеціалістів та представників культурних установ на місцевому та регіональному рівні;
- Організувати семінари з питань охорони НКС для представників державних установ у різних секторах - культура, освіта, регіональний розвиток, сільське господарство, туризм, соціальне забезпечення тощо.
- Підготувати навчальні модулі для інвентаризації живих традицій членами громад на місцевому та регіональному рівнях за участю широкого кола зацікавлених сторін;

Джерела

1. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини та Оперативне керівництво з виконання Конвенції про охорону НКС
2. Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини
3. Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони
5. Меморандум про економічну і фінансову політику в межах спільної з МВФ програми в рамках Механізму розширеного фінансування
6. Договір про співпрацю між Урядом України та ООН на 2018-2022 роки (Government of Ukraine – United Nations partnership framework) від 30.11.2017р.
7. Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини»
8. Закон України «Про культуру»
9. Закон України «Про охорону культурної спадщини»
10. Закон України «Про театри та театральну діяльність»
11. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік»
12. Закон України «Про народні художні промисли»
13. Закон України «Про Український культурний фонд»
14. Закон України «Про туризм»
15. Закон України «Про засади державної регіональної політики»
16. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»
17. Закон України «Про освіту»
18. Закон України «Про вищу освіту»
19. Закон України «Про загальну середню освіту»
20. Закон України «Про професійно-технічну освіту»
21. Закон України «Про позашкільну освіту»
22. Проект Закону «Про охорону нематеріальної культурної спадщини»
23. Положення про Національну комісію України у справах ЮНЕСКО (затверджено Указом Президента від 27.01.1999р. №70/99).
24. Указ Президента України «Про збереження та популяризацію гуцульської культури» від 02.09.2009р. №703/2009
25. Указ Президента України від 06.06.2006р №481/2006 (у редакції Указу Президента України від 31.10.2013р. №602/2013) «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні»
26. Указ Президента України від 06.06.2006р №481/2006 (у редакції Указу Президента України від 31.10.2013р. №602/2013) «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні»

27. Указ Президента України від 18.05.2019р. №286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»
28. Державна програма охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини на 2004-2008 роки (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004р. №1732)
29. Державна програма збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007р. № 768)
30. Державна цільова програма відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2017р. №1071)
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року №283 «Деякі питання реалізації Закону України «Про народні художні промисли»»
32. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018р. №987 «Про утворення державної установи «Всеукраїнський центр вишивки та килимарства»
33. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 р. № 65 «Про економію бюджетних коштів»
34. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 710 «Про ефективне використання державних коштів»
35. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2005р. №841 «Про заснування премії імені В.М. Гнатюка за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини»
36. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 №787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра»
37. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. №266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»
38. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392)
39. Державний стандарт початкової освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року №87)
40. Порядок підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 340)
41. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2010 року № 109-р «Про затвердження плану заходів на період до 2015 року із збереження духовної та матеріальної гуцульської культури»
42. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2016 року № 119-р «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку культури – стратегії реформ»
43. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.07.2017р. №489-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій»
44. Програма діяльності Кабінету Міністрів України на чолі з А.Яценюком (2014-2016)

45. Програма діяльності Кабінету Міністрів України на чолі з В.Гройсманом (2016-2019)
46. План пріоритетних дій уряду на 2017 рік
47. План пріоритетних дій уряду на 2018 рік
48. Середньостроковий план пріоритетних дій уряду до 2020 року
49. Наказ Міністерства культури і туризму України від 03.02.2009 р. №1 «Про встановлення відомчої заохочувальної відзнаки Міністерства культури і туризму України – нагрудного знака «За збереження народних традицій»
50. Наказ Міністерства культури України 12.06.2014 р. №455 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства культури і туризму України від 03 лютого 2009 року №1»
51. Наказ Міністерства культури України від 14.12.2012 р. №1521 «Про затвердження зразка облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України», із змінами, внесеними Наказом Міністерства культури України від 07.11.2014 №951
52. Наказ Міністерства культури України від 27.07.2015 №548 «Про уповноваження Українського центру культурних досліджень на науково-методичне забезпечення реалізації Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини»
53. Наказ Міністерства культури України від 03 жовтня 2013 р. №932 «Про затвердження Положення про Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України»
54. Наказ Міністерства культури України від 22 травня 2017 р. №439 «Про затвердження Положення про Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України»
55. Наказ Міністерства культури від 22.05.2017р №438 «Про затвердження Положення про премію за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини»
56. Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (затверджений Наказом Міністерства культури України 11.12.2017р. №1319, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09.01.2018р. за №20/31472)
57. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.18р. №430 «Про утворення робочої групи з розроблення Стратегії розвитку громадянської освіти на період до 2022 року та плану заходів щодо її реалізації»
58. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 р. №405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня»
59. Навчальна програма «Українська література» (оновлена відповідно до Наказів Міністерства освіти і науки України №52 від 13.01.2017 та №201 від 10.02.2017)
60. Навчальна програма «Мистецтво» (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)
61. Навчальна програма «Трудове навчання» (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)

62. Навчальна програма «Фізичне виховання» (затверджена наказом Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407)
63. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 22.03.2019 №78 «Про проведення конкурсу «Кращі практики місцевого самоврядування» у 2019 році»
64. Класифікатор професій України (затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010р. №327 зі змінами)
65. ISCO-88 (International Standard Classification of Occupations)
66. Програма збереження та розвитку об'єктів культурної і природної спадщини, розташованих на території Дніпропетровської області, на 2014 – 2019 роки (рішення Дніпропетровської облради від 31 січня 2014р. №524-25/VI)
67. Програма розвитку культури у Дніпропетровській області на 2017 – 2020 роки (рішення Дніпропетровської облради від 02.12.2016 р. № 121-7/VII)
68. Рівненська обласна програма збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року (затверджена рішенням Рівненської облради від 17 серпня 2007р. №395)
69. Районна програми збереження й розвитку народного мистецтва та народних художніх промислів на території Косівського району на 2013-2015 роки, затверджена розпорядженням Косівської РДА 03.07.2013 р. №192
70. Методичні рекомендації щодо критеріїв оцінювання професійних знань, умінь і навичок, переліку засобів вимірювання професійних знань, умінь і навичок, анкет самооцінювання за результатами неформального професійного навчання (схвалені протоколом № 1 від 24.09.2015 Міжвідомчою робочою групою з розробки нормативно-правових актів з питань підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями)
71. Лист Міністерства фінансів України від 29.04.2016 № 31-07030-03-5/12527
72. Лист Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.07.2019р. №7/34.3/11996-19
73. Лист Міністерства закордонних справ України від 22.07.2019р. №413/16-194/087-2220
74. Реєстри проектів програм Українського Культурного Фонду 2019 року
75. Аналітична записка УЦКД до звітів за 2017-2018 роки уповноважених установ культури щодо охорони нематеріальної культурної спадщини в регіонах України
76. Звіт Експертів Ради Європи «Огляд культурної політики України» (13-15 березня 2017р.)
77. Моніторинг «Стан виконання Державних цільових програм у 2018 році» (матеріал підготовлено Департаментом економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, 2019 р.)